

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE
CUPRINZÂND BULETINUL SECȚIEI SOCIAL-ECONOMICE A „ASTREI“

Anul II

N-rii

48 și 49

Comitetul de direcție: Vasile Goldiș, D. Gusti, M. Popovici, I. Lupaș,
Onisifor Ghibu, M. Șerban, N. Ghiulea, V. C. Osvadă și Ion Clopoțel

CLUJ, DUMINECĂ 29 NOEMVRIE și 6 DECEMVRIE 1925

Număr

dublu

Lei 20

C U P R I N S U L :

- ACTUALITĂȚI:** Sub steagul democrației . . . . . Ion Clopoțel
O lacună în publicistica română . . . . . Ion Băilă
Întâiu Decembrie . . . . . Al. Ciura
Paradoxe (Imperativul energetic și învățământul secundar)
Extensiunea universitară . . . . . Gavril Todica
Horia Trandafir
- PROBLEME SOCIALE:** O nouă concepție filosofică: „die
Gestalttheorie“ . . . . . N. Bagdasar
Șt. Bezdechi
Democrație și cultură . . . . .
Un capitol de istorie socială („Orașele oltene pe pragul
vremurilor nouă“ de N. Iorga) . . . . . G. Vlădescu-Răcoasa
V. Bogrea
- ÎNVĂȚĂMÂNT, EDUCAȚIE:** Pentru învățământul clasic . . . . . Augustin Maior
PROBLEME ECONOMICE: Electricitatea în agricultură . . . . . Vasile C. Osvadă
Crizele producției materiale . . . . . H. Trandafir
POLITICA EXTERNĂ: Regimul Jugoslaviei . . . . . N. Ghiulea
- BULETINUL „ASTREI“:** Învățământul muncitoresc . . . . .
DISCUȚII LITERARE: Un roman al vieții țărănești polone:
«Țăranii» de Wl. St. Reymont . . . . . D. Tomescu
Emil Isac
Cartea românească . . . . . Dr P. Sergescu
- PROGRESE ȘTIINȚIFICE:** Matematica modernă . . . . .
BIOPOLITICA: Cronici medico-sociale: Intensificarea învățământului
igienii; Popularizare; Reglementarea reclamelor medicale; Un apel
SĂPTĂMÂNA ECONOMICĂ-FINANCIARĂ: Bugetul pe 1926;
Învățământul ucenicilor; Mersul căilor ferate; Criza comerțului;
Descentralizarea administrativă . . . . . Dr Aurel Voina
- CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE:** Concerte (Producțiunea
elevilor dela Conservator; Presa minoritară și concertele doamnei
Veturia Ghibu). — Expoziția Ion Isac. — Cărți, reviste, ziare
 („Inteligența copilului“, studiu critic și experimental de Petru Ilcuș;
Buletinul Comisiei istorice a României; Țara Noastră) . . . . . N. Ghiulea
- FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMÂNALE:** *Festivitatea din Turda.* — Redacționale.
— *Prea mărirea lui Mihai-Vodă.* — *† Dr Gheorghe Vilt.* — *H. Barbusse în România.* — *B. Brănișteanu.* — *Afaceri și cultură.* — *Un proiect de lege.*
B. & B.

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIAȚA UNIRII NR. 8
Abonamente: pe un an 600 lei. — Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite. In America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an

SOCIETATEA DE MAINE

REVISTĂ SOCIAL-ECONOMICĂ

Comitetul de direcție: V. Goldiș, D. Gusti, M. Popovici, Ioan Lupas, Onisifor Ghibu, M. Șerban, N. Ghiulea V. C. Osvadă și Ion Clopoțel.

Colaboratori: T. Albani, D. Antal, N. Bagdasar, Axente Bănciu, A. P. Bănuș, V. Bogrea, dr. L. Borcea, dr. Al. Borza, Tr. Brăileanu, N. Buta, O. Boitoș, I. Breazu, A. Buteanu, S. Cioran, Al. Ciura, A. Cotruș, I. Cristea, dr. E. Dăianu, N. Dașcovici, dr. Aurel Dobrescu, Silviu Dragomir, I. Duma, A. Esca, Mircea Florian, I. Flueraș, Vladimir Ghidionescu, N. Hoiesescu, Ovidiu Hulea, dr. Daniil Ciugureanu, dr. Axente Iancu, dr. I. Iacobovici, Petru Ilcuș, Emil Isac, D. B. Ionescu, dr. Ioan Iosif, dr. Victor Jinga, Iosif Jumanca, dr. C. Lacea, I. I. Lapedatu, Victor Lațu, dr. Aurel Lazăr, dr. A. Magier, ing. Macșai, Aug. Maior, dr. Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Ștefan Metes, dr. Zaharia Munteanu, Teodor Neș, dr. Ion Nandriș, Sabin Opreanu, Zenovie Păclișanu, Horia Petra-Petrescu, Ecaterina Pitiș, dr. Gh. Popovici, Septimiu Popa, Ghiță Popp, Constantin Popescu, dr. Gh. Preda, dr. Octavian C. Pușcariu, Sextil Pușcariu, dr. Cornel Radu, I. Rem. Anselme, Ion Iosif Schiopul, Valeriu Seni, dr. Gh. Sglimbea, Victor Stanciu, Vasile Stoica, dr. M. Șerban, G. Șerban, dr. Dom. Stanca, Fl. Ștefănescu-Goangă, Petru Șuciu, Const. Sudejeanu, inginer Șuluțiu, Gavril Todică, D. Tomescu, Isaia Tolan, Vasile Vlaicu, dr. Aurel Voina, D. Voina, dr. Ion Voinea, T. O. Vornic, dr. N. Zigre.

Reprezentanți în provincie:

Oradea-Mare: prof. Iosif Pogan
Cernăuți: prof. dr. Vasile Gherasim
Arad: dr. Gh. Rusu și Laurențiu Luca
Alba-Iulia: prof. Horia Teculescu
Blaj: prof. Alex. Lupeanu și Ștefan Pop
Turda: prof. Teodor Murășanu
Brașov: ziarist Vasile Munteanu
Ludoșul de Murăș: protop. Romul Popa
Lugoj: Pael Grecu, redacția „Cartea Satelor”
Timișoara: ziarist Octavian David și Valeriu Linca
Careii-mari: Ion Vida
Zălau: prof. Ghergariu

Județul Făgăraș: preot Mircea Tomas (Tohanul-vechiu)
Sibiu: prof. Gh. Maior și Elie Măgean
Târgul-Mureș: Traian Popa
Maramurăș: I. Bârlea și dr. V. Filipciuc
Mehadia: Coriolan Buracu
Hațeg: prof. Ștefan Gherman
Sfântu-Gheorghe: dr. Ioan Popa
Cohalm: protop. Emilian Stoica
Beiuș: protop. Petru E. Papp
Poiana-Sărată (Săcuime) pr. I. Rafiroiu
Săliște: prof. Alex. Iosof
Sighișoara: Șerban G. Șerban

În București: Gh. Vlădescu-Răcoasa
În Paris: Adrian Corbul.

În Roma: N. Buta.
În Berlin: N. Bagdasar.

SCHMOLL-PASTA
CREMĂ RENUMITĂ DE GHETE — BRAȘOV

FABRICA DE PIELARIE
GHETE, CURELE
DE TRANSMISIE
PIELARIE FINA

FRAȚII RENNER

& Co.

S. A. — C L U J

ADRESA TELEGRAFICA:
„DERMATA”

„Cartea Românească”
Societate Anonimă București
Capital Lei 50,000.000

Institut de arte Grafice, Editură și Librărie. Cărți didactice și literare, române și străine. Registre și furnituri de birou, rechizite de școală. Tipografie. Legătură, Steriotipie, Litografie, Turnătorie de litere, Cartonage. Confecțiuni de hârtie.

Secție specială de obiecte de artă, marochinerie, cristaluri, jucării, etc.

„Fotoglob” Atelier special de fotografie.

Direcțiunea: Bulev. Academiei 3-5,
București.

Magazine de desfacere și Ateliere grafice

București: Bvd. Academiei 3-5, Cal. Moșilor 62-64 (Librăria Sfetea). Str. Șelari No. 12 (Librăria Joanișiu). Str. Paris No. 16 (Göbl-Rasidescu), Șoseaua Bonaparte No. 68-72.

SUCURSALE:

Cluj: Piața Unirii 7 și Calea Dorobanților No. 14-16
Timișoara: Str. Eugen de Savoia No. 7 și Strada Tepeș-Vodă No. 2.

Societatea Afiliată: „Cartea Românească din Valea Târnavei” S. A. Dičovsânmartin.

Trifoi și lucernă

Cumpărăm cași în anii trecuți orice cantități de
semințe de trifoi și lucernă

pe lângă prețurile cele mai avantajoase.

Atențiune! Acelor proprietari, cari ne vor vinde nouă produsele lor, ne obligăm, ca să le decuscutăm (curățim de mătăsă) gratuit a zecea parte din marfa vândută nouă, pentru a fi întrebuințată la viitoarea însămânțare

BANCA CENTRALA, Secția Cereale CLUJ,

Strada Regina Maria Nr. 1-3.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șef:
ION CLOPOTEL

REDACȚIA:
PIAȚA UNIRII 8 - TELEFON 308
CLUJ, Duminică 29 Nov. și 6 Dec. 1925

Anul II Nrii 48—49
NUMĂRUL: LEI 20

Sub steagul democrației

În fiecare an vom vorbi răsplatit despre Alba-Iulia zilei de 1 Decembrie 1918. Marea faptă politică trebuie comemorată un lung șir de ani de către generațiile tinere, pentruca să se îmbogățească în sufletul lor cu regularitate postulatele crezului național și social formulat atunci în termeni definitiv. Multă vreme Alba-Iulia va fi isvor nesecat de gândire politică și simț de echitate cetățenească.

Dar Alba-Iulia se impune a fi ținută fără întrerupere la ordinea zilei și pentruca este pentru noi o chestiune de onoare să transformăm principiile ei, proclamate cu glas de foc, în realități fecunde ale vieții Statului român. La Alba-Iulia poporul român de dincoace de Carpați a vorbit cu toată sinceritatea în fața lumii, lămurindu-și normele de acțiune ale unor tradiții ideologice de democrație curată. Nu putem avea nici un interes să ne ascundem astăzi simțămintele, să ștergem vreo iotă din formulele-expresii ale văpaiei sufletești ce stăpâna atunci. Lava simțirii unanime dela Alba-Iulia a dat la iveală tot ceea ce credeam profund și după meditații seculare despre rostul adevărat și modern al unor așezări de Stat.

Poporul și-a rostit verdictul eliberării și a înfipt cu putere steagul democrației deasupra plaiurilor ardelenene. Grija a fost să se asigure cadre noi de mișcare pentru cei mulți, să li se acorde drepturi cetățenești, să aibe fiecare om drept de vot, să-și primiască petecul de pământ pe care a robit pentru huzurul altora, să se desvolte o conștiință civică și să se îndrepte esențial condiția materială. Un program ce a revoluționat mîntea și a stimulat sufletele în vederea unei propășiri rapizi. Programul a îmbrățișat probleme agrare, ca și de cele cetățenești, probleme externe ca și de cele muncitorești și minoritare.

Realizarea programului a rămas însă în stare iluzorică, în suspensie. Adversarii democrației largi și generoase așezate la Alba-Iulia au început o operă ocultă de împiedicare a revărsării elementelor binefăcătoare peste ogoarele țării.

Alba-Iulia însă rămâne a susține pentru lumea mare girul democrației. Ea nu se poate demonetiza. Ea este titlul universal al justificării de a întemeia o țară nouă.

Nu se poate trece cu vederea că una dintre nestematele cu care a fost împodobită Alba-Iulia, se datorește social-democrației. Reprezentantii muncitorilor manuali pot să-și revendice Alba-Iulia și pentru ei. Iar dacă a fost atât de valoros concursul lor într'un ceas atât de decisiv ca acela, desigur că importanța social-democrațiilor nu poate scădea ulterior. Este just să li se acorde și în vreme de tihnă încredere și să li se aprecieze aportul constructiv pe care-l pot aduce la consolidarea țării întregite. A te îmbrobodi cu meritele altuia, nu este tocmai moral, chiar dacă ai făcut-o în mod transitoriu. Aceia cari îmbunătățesc în mod continuu condițiile de viață ale mulțimilor, merită a fi considerați după cuviință.

Apoi Alba-Iulia este un avertisment permanent în ceea ce privește soarta minorităților cari sunt părți constitutive ale Statului nostru. În organismul unui Stat trebuiesc cântărite toate valorile și numai o politică oarbă își poate îngădui a ținde să suprimă ceea ce nu este posibil și să slăbiască ceea ce poate fi făcut profitabil. Problema minoritară necesită studii aprofundate și cercetare obiectivă. A nu te fixa în atitudinile față de minorități și a nu-ți lua curajul în dinți să rezolvi ceea ce ți-ai propus a făgădui solemn înainte cu 7 ani, nu este cea mai recomandabilă politică. Trebuie să se stingă orice

poate constitui un focar de neliniște internă, punând problemele în mod deschis și dând soluțiile indicate de o investigație neinteresată.

Democrația noastră ne îndeamnă a urmări să se umple golurile Albei-Iulii. Să pretindem ca să înceteze regimul făgăduielilor și să intrăm în faza acțiunilor realiste și constructive. Aceasta însemnează a rămâne continuu sub steagul democrației ridicat atât de sus de strigătul după dreptate al unui popor deșteptat la conștiință și hotărât a proceda la faptă.

Dar Alba-Iulia a mai pus și o altă chestiune delicată: a raporturilor Ardealului cu vechiul regat și celelalte provincii. Deciziunea a fost bine cântărită: a fost proclamată unitatea națională ca un imperativ al civilizației, ca o condiție a progresului poporului român întreg. Ardealul nu s'a izolat mândru, nici n'a pozat ca imperialist și pedagog pretențios. A fost sigur de valorile sale, de aportul cu care intră în viața de stat a României și a privit cu încredere viitorul așteptând să se desfășure procesul de continuă ridicare a forțelor democratice cari să adăcă înzestrarea modernă și pentru România veche.

Alba-Iulia cunoștea bine stările României vechi și surprinderile n'au fost excluse în calculele ardelenilor. Totuș s'a crezut că este mai înțelept lucru să nu te oprești la asemenea impedimente. În cei 7 ani dela Unire evenimentele au fost de partea celor cu rezerve și condiții, a *peșimiștilor Albei-Iulii*; viitorul însă va da dreptate celorlalți cari s'au uitat drept înainte, siguri că transformarea României vechi se va face cu necesitate istorică. O Românie nouă răsare triumfătoare, aplaudă cu inimă deschisă Alba-Iulia și face loc Ardealului în viața Statului întregit.

Ion Clopotel

ACTUALITĂȚI**O lacună în publicistica română**

Sub raport cantitativ publicistica română poate fi considerată foarte bogată. Socotit la numărul cetitorilor ce-i avem, numărul publicațiilor noastre, cotidiene și periodice, e prea mare. Viața noastră social-culturală e astfel întocmită, încât cetitorii, în marea lor majoritate, sunt cam aceiași pentru tot felul de publicații. La noi nu s'a putut face încă acea selecțiune de preocupări intelectuale, care îndrumă pe fiecare spre ceea ce-i potrivit cu aptitudinile și înclinările sale firești. Intelectualul român vrea și azi, ca acum cincizeci de ani, să facă de toate. Întâiu și 'ntâiu însă politică. Din cauza aceasta el trebuie să cetească toate publicațiile politice mai de seamă. Și cum acestea sunt multe și speselē zilnice sunt mari.

Dar viața noastră politică e în strânsă legătură și cu literatura, și cu știința și cu economia națională. Fiecare partid politic își are literații, savanții și economiștii săi; aceștia la rândul lor își au „publicațiile” lor proprii care trebuiesc neapărat sprijinite de aderenții politici. Astfel publicațiile acestea își asigură cu chiu cu vai o existență efemeră. Când vin apoi publicații cu caracter pur literar, științific sau economic nu mai pot găsi un număr de cetitori necesar pentru a putea asigura existența unei bune publicații, fiindcă categoria oamenilor cari cetesce e prea angajată cu publicațiile prietenilor și nu mai pot suporta și alte cheltuieli. Așa vedem, că an de an dispar publicații pornite cu mult avânt de către persoane cu nume și reputație în viața publică.

Lipsa de selecțiune a clasei noastre intelectuale, făcută după principiile arătate mai sus, are ca efect imediat lipsa de variațiune a publicațiilor românești. Făcând literatură, știință, economie națională și viață cultural-socială după preocupările exasperant de personale și înguste, ale politice militante de partid, intelectualul român nu mai poate vedea lucrurile decât printr'o singură prizmă. Nimic nu-l mai interesează ce nu întră în preocupările lui politice. În felul acesta s'au format o mulțime de grupări, fără nici o coeziune între ele, unele mai serioase, iar altele fără nici un rost bine determinat.

Din aceste încercuiri de interese imediate cu greu mai poate scăpa cineva. Iar acei puțini, cari au tăria de-a se feri de acea tă primejdie demoralizatoare, rămân solitari și necunoscuți de mulțime.

În urma acestei situații precare a publicisticii noastre un număr considerabil de condeie destoinice e condamnat la neactivitate. Perderea aceasta e cu atât mai simțitoare, cu cât tocmai printre acești mânători ai scrisului se găsesc aceia, cari păstrându-și independența față de diversele grupări și curente, pot judeca anumite chestiuni și probleme cu deplină obiectivitate. Sunt o mulțime de chestiuni și probleme la ordinea zilei, despre care se scrie foarte rar, superficial și mai totdeauna tendențios

Vom releva aici numai un singur lucru, ca să evidențiam lacuna cea mai mare ce-o găsim în publicistica română. Fiecare cetitor atent va fi remarcat, că atât în presa politică zilnică cât și în cea periodică culturală se publică extrem de puțin despre viața, din trecut sau din prezent, a noilor provincii alipite. Afară de scandalurile politice sau senzaționale, cetitorii marilor cotidiene nu găsesc aproape nimic de cetitasupra noilor provincii. Îți face impresia că în Ardeal și Bucovina nu e nici o mișcare culturală, că intelectualitatea de-acolo nu are nici un interes față de problemele mari, care preocupă opinia publică de pretutindeni în era aceasta de prefaceri. Publicul din vechiul Regat nu știe nici azi cu mult mai mult despre noile provincii, și problemele de tot felul, ce sunt legate de aceste părți ale țării, sunt judecate foarte greșit din cauza lipsei de informațiuni suficiente. Din punctul de vedere al informațiilor precise și bogate vina cade deopotrivă și pe organele de publicitate din vechiul regat ca și pe cele din Ardeal și Bucovina. (Basarabia având o situație excepțională, nu poate fi judecată după aceleași principii.)

În privința vechiului Regat nu vin în considerare decât publicațiile din capitală. Acestea n'au reușit însă nici până azi să-și asigure în noile provincii o colaborare perpetuă și cu un sistem occidental. Experiențele făcute în mai multe rânduri de cele mai mari

cotidiene bucureștene cu corespondenții lor din câteva centre ardelenești sunt o dovadă că chestiunile din Ardeal nu pot fi lăsate pe mâna unor indivizi, cari după câteva luni de „ziaristică” sunt demascați ca și ntagiști ordinari și ignoranți periculoși.

E incalculabil răul ce se face cauzei generale printr'un serviciu de „corespondență” superficial, ignorant și tendențios. O dispoziție a guvernului în privința minorităților, ori cât de gravă ar fi fost, n'a cauzat atâta amărăciune în sufletul masselor germane și maghiare cât a cauzat câte-o corespondență din Ardeal, prin care în mod tendențios și pe nedrept erau acuzați de lucruri necorecte minoritarii. Cunoaștem câteva din aceste corespondențe și știm și motivele pentru care au fost făcute. Autorii lor obscuri, cari nu urmăreau decât interese și situații personale, au ajuns târziu să infunde temnițele.

Pe de altă parte vina presei din Ardeal constă în faptul, că se lasă să fie cu totul absorbită de interesele politice militante și neglijează chestiunile de interes local.

Evident, că una dintre cele mai importante chestiuni în legătură cu Ardealul este problema minoritară. În opinia publică românească există, în privința aceasta, o concepție fundamental greșită. Se crede an me că rezolvarea acestei probleme ar fi în interesul exclusiv al minoritarilor. Mare eroare! Dinpotrivă trebuie să pătrundă în conștiința fiecărui român, că problema minoritară e una dintre cele mai importante chestiuni de stat. România fiind însă în primul rând o țară a românilor, acestora le incumbă atât dreptul cât mai cu seamă datoria să rezolve această problemă în concordanță cu interesele generale ale statului.

Vedem că în interesul acestei mari chestiuni s'a pus în mișcare un vast aparat cu legături internaționale. Pentru un stat cu caracter pronunțat național nu există o primejdie mai mare decât amestecul, sub orice formă, al internaționalismului în chestiunile sale interne. Pe drept sau nedrept acest amestec a început să pătrundă și în țara noastră sub scutul problemei minoritare atât de bun ocrotitor al intențiilor secrete. Nouă nu ne mai este iertat să credem în scufia miraculoasă din povești, ci trebuie să fim cu ochii în patru în fața pericolului, ce ne amenință. Nu-i

iertat să se creadă însă că acest pericol l-ar reprezenta minoritățile etnice din țară. Nu. Pericolul nu constă în ființa acestor minorități, ci în nerezolvarea problemei, care se pune prin existența acestora. Dacă vom reuși să rezolvăm această problemă în mod echitabil și fără întârziere și numai prin prisma intereselor generale de stat, atunci amenințările spectrului internațional vor înceta dela sine. Și fiindcă minoritățile și-au pierdut, orice nădejde de bine ele s'au adresat pentru ajutor aceluia spectru internațional. Noi putem încă să alungăm acest spectru dela frontierele țării noastre, dacă vom privi problema minoritară nu ca până acum ca fiind de interes pentru minorități, ci ca o chestiune de importanță urgentă în primul rând pentru statul român.

În privința aceasta cel mai bun serviciu îl poa face cauzei române publicistica noastră căutând să completeze lacurile din coloanele sale relevate mai sus prin informațiuni cât mai perpetue și mai largi și după sistemul presei occidentale, care pretinde ca scrisul să fie în primul rând documentat, obiectiv și bineintentionat. Îndeosebi în ce privește Ardealul informațiile de presă trebuie să fie făcute cu mult bun simț și cu cunoștințe precise ale chestiunilor. Complexul vieții din Ardeal e atât de greu de cuprins, încât nu-i iertat să se facă judecăți generale din cauze sporadice și din manifestări spontane, căci altfel ajungem în situația unui ziar scris din București, care într-o săptămână are șase atitudini în aceeași chestiune ardelenască.

Avem tot dreptul să ne întrebăm, pentru ce n'ar putea face presa română în privința nouilor provincii cel puțin atâta cât au făcut ziarele minoritare pentru cetitorii lor în ce privește manifestările vieții românești? Maghiarii și sașii din Ardeal cunosc azi cu mult mai bine viața politică și socială a românilor, decât cunoaște publicul din vechiul Regat Ardealul în general.

Din cele e puse mai sus va recunoaște oricine că publicistica română mai are o mare datorie de achitat față de nouile provincii.

Ion Băilă

Paradoxe

— Imperativul energetic și învățământul secundar —

Iată două concepții, cari nu se prea împacă. Unul e luat din natură. L-au surprins fizicianii și l-au testat în formule simple. Celalalt ne evocă o instituție omenească, și programe analitice variabile de pe o zi pe alta și dela un popor la altul. Unul ne spune, că natura produce cele mai grandioase efecte cu minimum de energie. Celalalt ne amintește, că oamenii școlii fac enormă risipă de energie cu minimum de efect util. Exact acesta e cazul pentru învățământul secundar, nu numai la noi, ci în toate țările.

Logica și bunul simț cel mai elementar ne îndeamnă însă ca principiile sănătoase științifice să le aplicăm integral în toate acțiunile și instituțiile omenești. Și invers: rostul și utilitatea acestor acțiuni și instituții le vom examina la lumina acestor principii. Dacă nu susțin proba, trebuie să le modificăm în conformitate.

Examinând deci în lumina principiului energetic materiile ce se predau în școlile secundare de toate categoriile, aflăm stări sub toată critica.

Matematicile și învățământul despre natură încă mai treacă-meargă. Dar învățământul limbilor e adevărată vavilonie.

În școlile noastre secundare (gimnazii, licee, școli comerciale etc.) se învață limba maternă, apoi latina greacă, franceza, germana, engleza, italiana. Multe și nici una cum se cade, pentru că biata minte a elevului mai are și facultatea fericită de a uita.

E legitimă întrebarea: de ce atâtea limbi?

Rostul limbei ar fi să ne exprimăm cugetele și sentimentele, să ne înțelegem cu semenii noștri.

Exprimarea cugetelor și sentimentelor mai ușor o putem face în limba maternă. Pentru a ne înțelege cu oameni străini, lucrul cel mai simplu cel mai conform imperativului energetic, ar fi ca toate popoarele să convină asupra unei limbi internaționale.

Veleitățile naționale, ambițiile deșerte, au făcut iluzore până acuma toate încercările de a se adopta vreo limbă vie. Unii preferă franceza. Alții engleza. Alții germana.

Neputându-se ajunge la acord, s'a recurs la limbi artificiale: Volapük, Esperanto, Ido.

Resultatul e aproape zero. Multă gălăgie, puțină ispravă. Cu limbi pădărești nu se prea împacă lumea și cu atât mai puțin terminologia științifică.

Și totuși, o limbă universală există. Se predă și se învață în toate școlile medii de pe glob. Dar oamenii își asupă urechile, să nu vadă, să nu audă. Tot învățământul secundar și superior, toată cultura științifică modernă își au rădăcini, inextirpabile, în această limbă.

Cred că ați ghicit: e latina.

În mineralogie, în botanică, zoologie, biologie, fiziologie, fizică, chimie, astronomie, matematică, geometrie, tehnică, medicină, geografie, antropologie: în toate științele pure și aplicate; apoi în filosofie, teologie, jurisprudență, sociologie, și altele, terminologia de bază e latinească sau latinisată din grecește.

De ce nu am putea să acceptăm deci, ca limbă internațională, limba latină, pentru care avem date toate condițiile? Nu e limba nici unui popor modern, ca să deștepte rivalități și competiții. E destul de răspândită peste întreg globul. O cultivă cu entuziasm Italianul și Francezul, Englezul și Germanul, Ungurul și toate popoarele culte. Ar fi logic, simplu și în conformitate cu imperativul energetic, dacă fiecare națiune s'ar limita, pentru învățământul secundar și superior, la limba maternă, ca limbă națională proprie și la limba latină, ca limbă internațională, despre care se știe, că „scientiis praeparavit Deus hanc linguam classicam“ (pentru științe a pregătit Dumnezeu această limbă clasică).

Această limbă moartă e atât de providențială pentru toate disciplinele științifice, prin perspicuitatea sa nativă, prin terminologia sa scurtă și precisă, încât scrisese ei abia se pot traduce în limbile vii, moderne, cu lungi perifrasi și circumscrieri.

GAVRIL TODICA

ANCHETELE NOASTRE

Resultatul chestionarului întreprins de noi în legătură cu o organizare temeinică și activă a cercului de pe lângă SOCIETATEA DE MAINE în Cluj și provincie în vederea anchetelor social-economice, este că lucrările n-or putea să ia avânt numai în primăvară. Scrisorile prietenilor noștri din toate orașele ardeleni pledează unanim în acest sens. În decursul iernei vom face pregătiri în conformitate cu acest rezultat.

PROBLEME SOCIALE

Democrație și cultură

Se înțelegea prin democrație — și se înțelege încă, printr'un consens tacit — acel regim de guvernământ în care stau la cârmă oamenii cari au anumite simpatii și interese comune cu poporul, din care au ieșit. S'ar mai putea adăoga, ca un caracter fundamental al acestui regim, faptul responsabilității cât mai mari al acestor factori conducători, responsabilitate pe care aceștia însă de cele mai multe ori răușesc s'o facă iluzorie. Dar acest criteriu pentru a determina democrația este greșit, ar trebui să se ia mai degrabă ca punct de plecare nu acel element trecător, aleatoriu, neesențial, care este elementul de conducere, ci poporul însuși cu calitățile lui intrinsece, care-l fac apt să trăiască într'o formă democratică adevărată. Este deci fatalmente democrație reală la acel popor pe care cultura lui, de anumită intensitate și pregătită într'un anumit fel, îl face vrednic de acest regim; este democrație profundă chiar dacă în capul Statului stă un monarh; poate fi o democrație mult mai sinceră, mai intensă, chiar decât în țările sau Statele care se împodobesc cu eticheta republicană. Căci pregătirea culturală condiționează democrația, cea ce e un adevăr banal, dar din neorocire prea adesea uitat.

În cazul acesta însă problema democrației se reduce de fapt la o problemă de cultură. Dați maselor cultura trebuincioasă și democrația va crește sănătos și sigur, ca o floare, ca un fruct, fără să fie nevoie de violente și sângeroase zguduirii.

Dar democrația are două aspecte cu totul deosebite: e democrația cu tendință centripetă ce vrea să crească în limitele Statului național și e cealaltă democrație cu tendințe centrifuge și cu idealul dincolo de granițe. Una înflorește mai bine în țările cu un mare procent de plugari, alta în țările cu industrie dezvoltată; una îi priește mai bine la țară, alta la oraș. Pentru dezvoltarea fiecăruia din aceste două feluri de democrații există și două culturi, sau mai bine zis școli: Pentru producerea celei dintâi ar fi mai potrivite școlile populare grundtrigiane din Danemarca, pentru cealaltă tipul de școală raționalistă (ca cum îl preconizase spaniolul Fevver.

Fizionomia socială a țării noastre,

alcătuită în cea mai mare parte de plugari, ne-ar indica atât felul de democrație cât și felul de școală potrivită spiritului și nevoilor noastre. Ne-ar trebui deci o democrație cu ideal și caracter național a cărei menire să fie, nu de a deschide cât mai largă prăpastia între diferitele clase sociale, — căci aceasta pregătește conștient sau inconștient drumul dictaturii sau tiraniei, ci una care să caute a clădi punte între acele clase.

Avem acum cultura, sau măcar începuturile de cultură, cari ne îndreptățesc sau ne dau nădejde că ne apropiem de forma socială considerată cea mai potrivită pentru noi? Sântem sau nu sântem aproape de acest ideal?

Un optimist, luându-se după marele număr de școli ce s'au ridicat în ultimul timp în toate unghiurile țării,

UN CAPITOL DE ISTORIE SOCIALĂ

ORAȘELE OLTENE PE PRAGUL VREMURILOR NOUĂ DE N. IORGA

— Note de recenzie —

Craiova se numără, pe drept cuvânt, printre orașele cu o viață intelectuală mai vie, mai rodnică, mai în ritmul progresului, pe care-l urmărește stăruitor acest popor românesc întârziat prea mult de împrejurări în condiții și forme sociale stânjenitoare afirmării sale. Dintre manifestările culturale serioase, care exprimă spiritul și energia oltenească într'o formă superioară și la nivelul străduințelor civilizației moderne este, după cum am mai spus-o și cu alte ocazii, frumoasa revistă „Arhivele Olteniei”, de supt conducerea vrednicului și neobositului dr. Ch. Laugier și a distinsului profesor C. D. Fortunescu.

De un interes și o valoare deosebită avem în numărul de pe Iulie-August capitolul de istorie socială pe care-l dă d. prof. Iorga privitor la „orașele oltene și mai ales Craiova pe pragul vremilor nouă (1760—1830)”. E un studiu a cărui importanță trebuie relevată ca alcătuiind un fragment, un model de fragment de istorie socială românească, deși autorul ne arată că, pentru a reconstitui viața orașelor oltene, din lipsă de documente, se folosește de istoria bisericilor lor, „legând de fiecare asemenea zidire ceea ce se poate afla despre oameni și împrejurări”. Cine cunoaște însă puterea de evocare și de reconstituire plastică și caracteristică a trecutului pe care o posedă d. Iorga,

ar fi inclinat să răspundă afirmativ. Dar unui astfel de spirit generos i-ar scăda curajul când i s'ar spune că ne aflăm încă în epoca în care există senatori, ce se opun la înființarea școlilor de adulți pentru analfabeții la sate, sub cuvânt că știința de carte strică pe oameni „și-i face nesupuși”, și sate în cari țărani omoară pe învățătorul sau învățătoarea ce a vrut să silească pe părinți să-și trimită copiii la școală. Mai e deci mult-mult până să realizăm cultura ce ne ar îndreptăți să ne bucurăm de o democrație reală.

Începem să avem un vas mai încăpător pentru cultură, dar n'avem încă băutura cu care să umplem acel vas E de datorită noastră să veghem, ca în potirul curat să nu încăpă otravă în locul vinului generos și pur, ce întărește și lărgeste sufletele unindu-le cât mai strâns laolaltă în întregul luminos și trainic care ar trebui să fie Patria.

ST. REZDECHI
prof. universitar

căruia îi stau în același timp la îndemână cele mai vaste și mai exacte informații asupra trecutului nostru, își poate da seama cu ce măiestrie și colorație este descrisă una din epocile cele mai însemnate ale vieții noastre sociale.

Dela început d-se observă că „o viață orașenească adevărată n'a existat niciodată în Oltenia”. Începuturile modeste ale tuturor orașelor oltene, alcătuite la întâmplare, și lipsa adevăratei vieți orașenești, d. Iorga le explică prin faptul că în aceste părți n'a existat acel spirit urban, cristalizat într'un anume drept municipal, într'o anumită orânduire și anumite datine, pe care, în părțile muntoase ale Țării-Românești și în mai toată Moldova, le-au adus și susținut străinii întemeietori de cetăți — Sașii, Armenii, Polonii, Ungurii. Așa se explică și faptul că Teodosie, logofătul lui Mihai Viteazul, spune în preluarea silesianului Walter despre Craiova din 1596 că este „oraș mare, împoporat și plin de tot belșugul, dar fără ziduri și cetățue”.

Cel mai mic și mai sărac Scaun, capitală de județ, oltean dela sfârșitul veacului al XVIII-lea — căci autorul se ocupă de viața acestor orașe numai dintre anii 1760-1830 — era Cerneful, un sat unde a existat un căpitan

fiindcă era lângă hotar și mai târziu în epoca fanariotă un ispravnic. A avut o însemnată viață economică, căci în Cerneți era una din vămile țării. Aceasta a dus de sigur și la stabilirea câtorva familii boeresti, dintre care cea mai veche pare a fi fost aceea a Pleșoienilor, după care urmează aceia a Glogovenilor, a Greceștilor, apoi Ștefan Mioculescu și Ionița Armeanul și Ionița Burileanu. Insuși Tudor a avut case în Cerneți. Patru biserici au fost în acest orașel, cea mai veche, Sf. Troiță, zidită de Grigore Vodă Ghica la 1673.

Vrednic de amintit, în legătură cu istoricul Cerneților, este faptul că din familia Pleșoienilor se trage unul din cei d'întăiu traducători din franțuzește și autori didactici, *Grigore Pleșoianu*. El a învățat la școala „națională” a lui Gheorghe Lazăr din București și a fost inginer, dând și o hartă a poștelor de pe acea vreme. „Cele dintăiu cunoștințe”, apărute la 1829, este o carte pentru începători; un abecedar, o gramatică franceză, exerciții de conversație franțuzească, un manual de caligrafie, tipărit la Sibiu, traduceri din franțuzește ca: *Genoveva de Brabant*, *Telemac*, *Canarul*, *Aneta și Lubin*, *Copilul pierdut și licuriciul*, alcătuiesc opera sa literară, pornită dintr'o „adevărată și rodnică iubire pentru țara și neamul său”.

O admirabilă caracterizare a lui o face d. Iorga în următoarele rânduri:

„Numele lui se cuvine a fi pomenit cu recunoștință printre ale celor dintăiu dascăli dela noi, firi desghetați și harnici, oameni de credință și de muncă, împlinind prin nesfârșita lor bunăvoință lipsurile așa de mari ale unei creșteri școlare lăsate mai mult la întâmplare. Vedeau în respectul sever față de morală, în simțul frăției cu ceilalți oameni, în buna gospodărie frumos chibzuită, cu iubire purtată și spornică în foloase, primele datorii ale unui neam ce se ridică de supt apăsări grele și din mari nenorociri”.

Prin ridicarea Turnului-Severin de către Al. Ghica-Vodă la 1830, Cernețul decăzu așa de grabnic, încât astăzi e numai o ruină.

În deosebire de Cerneți, Târgu-Jiuului, care avea și el vamă, și deci un județ și un căpitan, iar după reforma lui Constantin Vodă Mavrocordat și doi ispravnici, plus un sameș, se caracteriza printr'o viață mai liniștită, de mici burghezi — meșteșugari și negustori — cărora li se datorește, după cum atestă inscripțiile ctitorești, bisericile: domneasca, Sf. Apostoli, Sf. împărați din mahalaua Băroiu, și într'o oarecare

măsură chiar biserica boerească a Sf. Nicolae.

Pe la începutul sec. XIX-lea apare pe lângă biserica domneasca și o școală, care se întreținea din veniturile bălciurilor și ale vinăriciului Gorjului.

În legătură cu așezarea unei colonii de Bulgari cataloci, negustori Chiproviceni, pe vremea Nemților, d. Iorga observă că aceștia au întărit vechiul element orășenesc și prin datinele lor au dat târgului un caracter „mai democratic” decât al altora.

Râmnicul se înfățișează ca un târg vlădicesc. Episcopia a fost zidită prin veacul al XVI-lea de Vlădica Mihail, iar biserica din dealul dela Cetățue e de pela 1680 și se datorește lui Șerban-Vodă Cantacuzino și Mitropolitului Teodosie. Ca și la Târgu-Jiuului, pe vremea Nemților se acordă Bulgarilor anumite privilegii negustorești, ceea ce a făcut să se resimtă multă vreme înrăurirea acestei stări de lucruri. Negustorii cei mai de frunte au rămas tot lovipalii. Boierimea era foarte slabă aici. Singurii boeri râmniceni sunt Socoteni, a căror neam se stinge însă pe la începutul sec. al XIX-lea.

Interesant de relevat felul cum se trăia la Râmnic pe la începutul sec. XIX. Un caiet de socoteli dela 1806 dă prilej și date d-lui Iorga să facă următoarea descriere:

„*Prea Sfinția Sa, când nu e la București ori în prăbiegie peste munte — căci vizitații canonice nu se prea fac și nici chiar primblări mai puțin canonice — petrece în cămărilor sale cu clericii episcopiei, arhimandritul, eclesiarhul, protopopul, preoții, diaconul. E o mare gospodărie acolo, cu portarii, jimbării, chelarii, bucătarii, — cu ciobanii, bucătarii și „marele-bucătar”, — cu ciobanii, purcarii, vizitiii, vierii, boarii. Intr'o parte lucrează tipografia, în alta e „școala românească”; colo învață pe copiii mai înaintați „dascălul grecesc”. E o mare bucurie când vin oaspeți, anume, sau în trecere spre „lazaretul” dela Turnu-Roșu și spre Sibiu. Astfel, în acest an trec boerii Știrbei și Brăiloiu, Cămacămeasa Craiovei, a lui Dimitrie Hangerli, Păharnicul Gheorghe, câte un Turc de cinstie chiar. Când nu sânt ei, episcopul găsește, dintre mireni, numai pe ispravnici pentru „Ziafeturi” mai neobișnuite”.*

Cât privește Caracălul, deși avea și el căpitan, județ și, mai târziu doi ispravnici, înfățișarea lui se diferenția prea puțin de aceea a unui sat. Meșteri și negustori mai mulți doar, în majoritate străini, o piață pentru cară și vite,

casele dela mahala ca și ale sătenilor. Căia ce face pe bună dreptate pe d. Iorga să observe că „în veacul al XVIII-lea, târgul trăia mai mult pentru viața de Duminecă și de sărbători a sătenilor din împrejurimi”.

Orașul care s'a bucurat însă de la început de o viață mai bogată, ce e drept mai puțin burgheză și mai mult boerească, a fost Craiova. Aici, prin faptul că era reședința Băniei, era și centrul vieții politice și administrative a întregii Oltenii. Toți boerii și dregătorii, chiar dacă stăteau pe la moșii aveau curți în oraș. Se spune că pe la începutul sec. XVIII-lea, când Nemții au căutat să facă poduri pe uliți existau deja „poduri vechi”. O statistică de prin 1770—1780 arată în Craiova 33 biserici de lemn, cinci de piatră și opt mănăstiri. Vorbind amănunțit despre cele mai însemnate din ele, d. Iorga amintește că pe lângă cea mai veche, Sf. Dumitru, sau cum i se zicea încă de pe la 1800 „Băneasa”, a existat „cea mai veche Școală a Craiovei” cu dascăl slavonesc. O Biserică are drept ctitor pe Hagi Stan Jianul, despre care se știe că fusese la Ierusalim pentru Hristos și la Constantinopol pentru Domnia Pârșcoveanului, și care se mai gândia să facă și o școală, „să învețe de pomană”, și un așezământ pentru măritat fetele sărace, cu venitul moșiei sale, Preajba. După cum se poate vedea se intenționa o adevărată operă de asistență socială. Clerul se compunea dintr'un protopop și un eclesiarh, pe lângă cari se găseau numeroși preoți.

Cu ajutorul scrisorilor îndreptate din Craiova către casa *Hagi Constantin Pop* din Sibiu, de la 1778 până la 1830, d. Iorga face următoarea descriere plastică și colorată a vieții sociale din acest răstimp:

„Viața socială era strălucitoare. Modele nouă aduse din Sibiu, din Viena aveau multă trecere și, amestecându-se cu vechile datine, dădeau Societății din Capitala olteană o înfățișare ciudată, dar plină de culoare. Rădvane, carăte englezești, butci „cu coperiș dinainte”, cu „drugii modă de Beciu”, *naïmod*, băpșite roșu sau în alte colori bătătoare la ochi și căptușite cu „flus”, străbăteau străzile prăfoase sau noroioase. Câte un boier sau cocoană aveau chiar „cort nemțesc”, adică umbrelă. Se dădeau mese cu tacămuri și șervete de cele nouă. Se așezau, pentru plăcerea oaspeților, între fafurile de porțelan „pui de lămâie și de năramză cu rodul lor sau cu flori” în lăzi. Păharele „caranfile”, „butelurile” sânt de „cristal” gros. În ști-

cluțe se vede untelemn care vine din Provența sau din Luca. Câte o zăharniță uriașă, „un aufsaț“ „naimod“ și el, cu o „dumbravă și cu jigăni, cum obișnuiesc de le fac, și de argint“, se ridică în mijlocul mesei. Sfeșnice de argint răspândesc lumina lumânărilor albe, care nu sânt de său. Se bea vin „mușcatu“. de Frontignan (*Fruntniag*), vin de „Span“, de Spania, dar și vin de Tokay și vin de Rin, vin de Braband („brabantel“), în care se înting „pișcoturi dă cele lungi“. „Rozolul de Breslau“, cel de Franța, aperitivul epocii fac gust de mâncare. Se cronțae după masă „confeturi“ și „condite“. „Vîtca franțozască ce să chiamă rum“, află călduroși prieteni. Se bea șampanie și „sirop de ponciu“, precum și „siropuri de lămâie, de migdale“. Din ciubuce se fumează tabac de Pesta și alte feluri străine. Se cere într'una ananas. Bucătărele străine, fie și numai Săsoaice, care au „praxis de uscături, de bucate, de zaharică“, *socăcițele* meștere de „copturi sînt foarte căutate. Prezentinul, salamul se aduceau de dincolo la fiecare casă mai mare. „Ciocolata“, cealul, romul, erau băuturi obișnuite.

Imbrăcămintea se prefăcuse mult. Erau alte pieptănături, neacoperite de marama, și chiar peruci. Se cerea ca ele să fie bine „amestecate“, „lung cu lung și scurt cu scurt“, cu țesătură tare, potrivite și nu așa încât, „fiind păr prea mult, să se facă capul cât o baniță“, apoi ușoare, „50 dramuri, cu scufă cu tot“.

Se purtau „orbote albe faine“, basmale de piept. Mănuși de piele, albe, albastre, înfășurau trândavele mâni albe. Penele de cap sînt mult dorite. „Pantofi“, „șuhuri“ înlocuiau condurii de Tarigrad. Și cutare era mai bucuroasă să poarte „ștrimfi“ decât ciorapi.

Totodată pătrundeau „apele de obraz“ vienezze din Beciu, care stricau pelița curată și nu dregeau pe cealaltă. Se căutau mult „săpunurile pentru spălat cocoanele pe obraz“. Catinca Știrbei știe cum se face a flutura elegant un evantaliu, care se zicea pe atunci, mult mai românește și mai frumos, *apărătoare*. Iar în brațele vreunei cocoane mai în vîrstă se alinta cățelul pitic, care se numia cu un nume frumos franțuzesc: *Milord* sau, pe românește, *Milort*, și ce jale era când „muriă drăguțul, „așa de frumosel și costiri“, de „cilibiu“, — o adevărată „englezea și petrecere“! Se căută să fie „flocos, cu părul slobozit și

mare“, și, la la cerere, se spunea apriat că „să nu mai fie în toată Europa mai mic decât acela“. Slujbașul care voia să înainteze răpede, nu uita să trateze cu astfel de cadouri pe câte o domnișoară din protipendadă, câte „un mamuzel cu plăcere de căini mici de tot, cu părul mare, de care au damele cele mari pe lângă dănele“.

Ștofe apusene se cereau necontenit. Sînt pânze de Eperjes, *cartoane*, *maltehuri*, „batiste de musulin“, „te-latinuri“, pomenitele batiste de linz de legat la gât, „croazele cu flori mărunte și vîrgate“, „creditori cu vergi mărunțele“, „parcal“, *camarhol*, *șiftuh*. Plac ceasornicele engleze. Câte o boieroaică doria chiar să aibă cusătoreasă în casă: „o practicoasă muere care să aibă știință a face doaleta și a îngriji pentru haine, spălături și de rochii“, dar femeie „așezată și să aibă și curățenie“. Ba chiar „spălătoarele“ din Ardeal sînt dorite.

Mobila căpăta canapele și scaune, cu „postav piștichiu“, foarte prețuit. „Sobe de her de cele suptiri“ înlocuiau pe alocuri vechile și bunele sobe de zid. În cuști prinse de părăși cântau „canari buni, învățați bine, cântece frumoase“. Tot așa de mult place sunetul *minavetelor*, de care Constantin Socoteanu cere, la 1796, „două sau trei“. Până și tapetele de pânză apar, ca „pânză de cea zugrăvită ca o materie“, la 1824, în casa lui Constantin Brăiloiu.

Cetirea pătrunde. Se cer ziare franceze, italiene și germane. Barbu Știrbei dorește chiar romane și povertiri despre isprăvile, vrednice de Alexandru Machedon însuși, ale lui Napoleon I-ii.

Sănătatea se caută acum cu medici aduși de peste hotar sau din București. Se comandau ape minerale, „apă acră“, apă de Spa pentru Știrbei — „piluri de curățenie, ce se numesc piluri de Frankfurt“. Ba tînărul Știrbei plecă până la Karlsbad, unde rămase încântat de „duchi și ducheze“, de baluri, de *soarele*, de convorbirile cu ambasadori de la „Spanea“. Boierul Fălcoianu făcu și el o călătorie în Ardeal, dar pentru afaceri, pe când atîția alții, un Brăiloiu, un Greceanu, se așezau pentru stagiunea băilor, la Mehadia, mult cercetată pe atunci. Lui Hagi Stan Jianu i se recomandase Borsecul ardelean. „Vațină pentru altuital copiilor“ era cerută de Ștefan Bibescu la 1824.

Copiii începiau să crească acum cu tot felul de guvernante care fu-

giau de sărăcia de acasă, aduc moravuri discutabile și învățat destul de puțină. Încă din 1796 s'întinde că ei fac cunoștință cu bibe-nul, „ploschița de sticlă din care trage copiii“.

Înrăurirea apuseană are însă parte mai serioasă. La școala germană a lui Trantmann din Sibiu, la mănăstirea din același oraș a bisericii, la Viena și la Paris învinsă o sumă de tineri și tinere din țara noastră.

Și aici, d. Iorga dă numele familiilor care își puteau îngădui luxul de a avea copii la studii peste graniță, servind că „prin aceștia se pregătia nouă vreme, care nu mai era să aibă caracter particular oltenesc, ci un caracter românesc general“.

Din rezumarea datelor principale ale studiului și din citatul mai lung făcut aici se poate vedea limpede importanța deosebită pe care o are această cercetare și înfățișare vie și caracteristică unei epoci din viața socială a poporului nostru. Și cu atît mai mult cu cît astfel de cercetări amănunțite și speciale sunt la noi așa de puține și cele mai adesea așa de slabe, dacă nu se de-a 'ntregul în contradicere cu realitatea și adevărul. G. V. Răcoasa

În jurul unui proiect de lege. — Ziarele au adus știrea că un grup de deputați au înaintat Camerei un proiect de lege prin care statul român dă pentru totdeauna în posesiune un imobil al său din Cluj unei societăți de învățatori din Ardeal, obligându-se totodată să și susțină Căminul studențesc din acel imobil aproape exclusiv din banii publici.

Chestiunea acestui imobil formează de mai bine de cinci ani obiect de aprindere litigiu între Universitatea din Cluj și Institutul Asociației învățătorilor.

Pentru orientarea cetitorilor jinem amintim că *Universitatea din Cluj* protestat energic, încă la 1920 împotriva soluțiunii pe care o preconizează acest Proiectul de lege.

Ministerul Instrucției a instituit o comisiune mixtă de anchetă, constatată din doi delegați ai lui și doi reprezentanți ai Universității.

În același timp și delegatul permanent guvernului s'a pronunțat în formă categorică și lapidare, pentru același punct de vedere. Însuși Ministerul de Instrucție prin adresa lui Nr. 152565 din 26 Dec. 1923, a impus noii comisiuni, pe care a însărcinat-o să-i facă propuneri concrete în chestiune, să „ia ca bază referatul comisiunii anterioare.“

În astfel de împrejurări, încercarea de a rezolvi prin Parlament o chestiune cu privire la care încheierile organelor competente sînt diametral opuse — nu numai că nu va pune capăt scandalului care durează de cinci ani de zile, ci dimpotrivă, îl face să ia proporții tot mai mari.

Este elocvent raportul comisiunii din 1922, prezidată de actualul ministru de Cultelor, dl Al. Lapădatu.

Electricitatea în agricultură

Că și agricultura trebuie să țină pas cu dezvoltarea tehnică, nu mai încapă nici o îndoială. Renumitul industriaș american, Ford, într-una din lucrările sale a vorbit de „tehnicierea agriculturii“, arătând necesitatea unei orientări mai hotărâte a agriculturii spre tehnică. Și aceasta nu doar pentru a răpi agriculturii farmecul ce-l are, ci din contră pentru a o facilita și a o face mai accesibilă cercurilor cari astăzi stau în afară de această frumoasă preocupare și admirabilă îndeletnicire.

Un exemplu și mai convingător în această direcție: Anglia cu șomajul ei dorește acum o reformă agrară, în legătură cu o „tehniciere a viitoarei sale mici agriculturii“ tocmai pentru a atrage iarăș la pământ pe muncitorul — chomeur de astăzi.

Dar dacă vorbim de tehnicierea agriculturii, să nu uităm, că deodată cu ea trebuie să țină pas și dezvoltarea cugetării tehnice la populația rurală. În această privință Europa întreagă stagnează. Iar mica Danemarcă face excepție: ea singură a înțeles cerințele vremilor de astăzi.

Dar precum în alte țări, tot așa și la noi se observă o lentă transformare, sau cel puțin necesitatea unei transformări. Vedem bunăoară, cum și în agricultură tracțiunea se face mult-putin cu motoare. Este ușor de înțeles, că dacă numai 1,000,000 de cai ar fi înlocuiți cu motoare, atunci o mare parte a solului, s'ar folosi pentru alte scopuri decât pentru a produce nutreț pentru ei.

Nu încapă îndoială, că în această tehniciere a agriculturii, electricitatea va avea un rol preponderent, deși trebuie să recunoaștem, că deocamdată, problema distribuirii electricității pe un teritor agricol mai mare, lasă încă mult de dorit. Problema s'ar rezolvi repede, dacă s'ar inventa un acumulator ușor, fiindcă energia vântului lesne s'ar putea înmagazina în acumuloare.

În privința electricității agriculturii Statele Unite ale Americii sunt în frunte; urmează Suedia, Elveția apoi Germania cu celelalte State.

Experimente în mare s'au făcut în Minnesota, unde o centrală deservește 700 consumatori agricoli. Cheltuelile unui consumator se cifrează la 50 dolari la an. Un exemplu interesant avem în cazul unei ferme din Pennsylvania, unde fermierul numai cu ajutorul a trei persoane își lucrează moșia de 50 hectare. În cazul acesta s'a dovedit că energia electrică este foarte rentabilă.

În baza mai multor experimente de felul acesta, în Statele Unite s'au format

multe societăți cu scopul precis, de a deservi agricultura cu electricitate.

În cele ce urmează vom da câteva date interesante, bazându-ne pe o lucrare foarte interesantă ce a apărut în renumita revistă engleză „The Electrician“.

În Suedia electricitatea a făcut mari progrese. Din 3-8 milioane de hectare de pământ arabil sunt 1-5 milioane înzestrate cu energie electrică. Aci a treia parte a electricității este executată de Statul suedez însuși, restul electricității este executat de societăți private, dar se simte o tendință de a statifica și restul electricității. Distribuția electricității micilor și marilor agricultori se face prin cooperative.

În Franța electricitatea agriculturii a făcut de asemenea progrese însemnate. În Elveția societățile de electricitate nu se îndestulesc numai în a face mare reclamă electricității agriculturii, și au început a cerceta fiecare regiune în parte și a adapta metodele, diferitelor cerinți regionale.

Aci se impune să ne ocupăm puțin și de așa numita „electrocultură“. Electrocultura se află deocamdată numai în stadiul experimentărilor. Ea se ocupă cu studiarea influențelor curentului electric asupra dezvoltării plantelor.

După date luate din „The Electrician“ în Anglia s'au făcut în acest sens încercări pe o scară mai întinsă. Așa bunăoară pe un câmp de experiență s'au întins sârme electrice la o înălțime de 6—8 m. În aceste sârme s'a introdus curent continuu de 60000—80000 volți tensiunea. Sub influența curentului de înaltă tensiune solul a produs cu 55% mai multă roadă, decât în mod normal. În direcția aceasta s'au făcut experimente și în Elveția, dar acolo nu au dat rezultate îmbucurătoare. Cercetări mai aprofundate au arătat cauza acestei diferențe între rezultatele engleze și elvețiene. Și anume aerul deasupra Angliei este mai umed decât în Elveția. Influența binefăcătoare a curentului electric numai în aer relativ umed se resimte. Influența favorabilă a curentului continuu se explică astfel: capilaritatea intensificându-se diferența de potențial dintre diferitele celule crește și ea, și prin aceasta asimilarea devine mai intensivă.

În Anglia și în America se folosește electricitatea cu mult succes la creșterea puilor de găină; acolo sunt ferme unde se folosesc aparate de clocit deodată pentru 100000—200000 de ouă. În California se clocesc într'un an pe această cale 700 milioane de ouă. Tot acolo s'a aflat prin experiment, că

puii de găină cei mici, dacă stau mult timp sub influența luminei, se dezvoltă mai repede, deaceia în diferite ferme din Canada, unde se cresc pui de găină, acolo arde lumina electrică până la orele 21, în cotețul puilor.

Fiind vorba de clocitul artificial al ouălor, trebuie să amintim că în fermele descrise mai sus, puii după ce au eșit din găoace, stau sub îngrijirea unei găini artificiale, cu cioc artificial, care tot bate cu ciocul în pământ, și așa puii cei mici sunt învățați să se nutrească.

Creșterea artificială a gănelor și păsărilor de casă, este și foarte rentabilă, și pentru că piețile se aprovizionează foarte de vreme cu marfă bună.

Tot cu electricitate se face în unele ferme americane și curățirea și desinfecția seminței. Aci însă nu este locul de a intra în detalii.

Nu numai agricultura ca atare se bucură de multe avantaje prin introducerea curentului electric, ci diferitele uzine electrice, cari deserveșc curentul își măresc prin aceasta rendimentul lor, fiindcă în anumite ore ale zilei, consumul curentului fiind mic, superfluul puterii electrice se dă agriculturii.

Augustin Maior
prof. universitar

Cartea românească

Nu voi face apologia bibliofiliei.

Când vom avea noi editori ca Iohn Lane, Payot, Hartleben, A. Langen ori Insel? Când ne vor ilustra cărțile talentu' capricios al unui Rops, Beardsley, Fidus ori Th. Heine român? Când se vor ceti versurile poetului român, ca ale lui Kipling, dela Hull până la Melbourne? . . . Când va pătrunde ziarul românesc, alături de moșneag Times, dela Londra până la Insula Sf. Helena? Nu suntem pretențioși . . . Dacă ne vor cunoaște scrisul periferiile, dela Hotin și pân' la mare, și dacă „Năpasta“ lui Caragiale va putea pătrunde până la Sighet și Reni . . . dacă slova românească va avea un debușeu, în toate părțile locuite de români . . . bibliofilia românească va putea împrumuta luxul tiparului, hârtie La fuma, japoneză și olandeză, Chagrin-ul francez, dela editorul occidental. Cartea românească, a desbrăcat însă haina modestă a primitivismului. Avem unele cărți, care pot sta pe biroul oricărui „connaissance“. Monografia românească a dlui Iorga, biografia lui Luchian de d. Cioflec, mai de nou Catalogul Expoziției românești din Paris și Geneva, sunt tiparnițe alcătuite cu real simț, artistic. Bibliofiliile noștri au chiar o societate, care editează „Tiparnița“, o revistă de

specialitate, care se ocupă exclusiv de cartea frumoasă românească și streină.

Notița aceasta mi-o sugerează însă o întâmplare, „un fapt divers.“ Zilele trecute ne-a făcut vizita un mare savant, pricepător de artă din streinătate, care mi-a cerut . . . în original, opera lui Eminescu. A cerut un volum de versuri, pentru a-l păstra în bibliotecă. Și . . . nu i-am putut da volumul, pentru simplul motiv, că nu cred că înfășoșarea cărții este demnă de op'ra marelui poet. Cehii, Jugoslavii, Polonii, Bu'garii . . . fiecare națiune, are edițiuni bibliofilie pentru streinătate, ale autorilor celebri.

Căci propaganda se face nu numai cu conținutul cărții, ci și cu înfășoșarea ei. Inchipuiți-vă, un diamant, încadrat în

tinichea? Banalitatea ne-ar obliga și la alte exemple, dar' oricare ar fi pre-sumpțiunea, cartea românească va fi obligată să se adapteze progresului european. O ediție frumoasă din Eminescu, Coșbuc și Caragiale, ne lipsește. Ne lipsesc cărțile frumoase, și problema va merita nu numai o notă trecătoare.

Ne vom ocupa de problema aceasta, în cadrul preocupărilor unor intelectuali, care dorim modernizarea vieții noastre intelectuale pe toate terenurile, aceasta fiind o condiție de progres național pentru toate ramurile de cultură.

. . . Căci scoarța roasă a unui volum clasic românesc, tipărit pe hârtie rea și cu litere lipsite de gust, este o impietate față cu geniul ce-l păstrează haina nedemnă . . .

Emil Isac

PROBLEME ECONOMICE

Crizele producției materiale

Am arătat de câteori s'a oferit prilejul, că factorii *producției directe* chemați să îndrume și să direcționeze politica noastră socială și economică, trebuie să-i avem dintre adevărații *creatori și muncitori*, pe de o parte în terenul activității *intelectuale* (artiști, oameni de știință, scriitori, pedagogi, preoți etc) și pe de altă parte în terenul producției *materiale* (agricultori, meseriași, industriași, funcționari etc).

În dezechilibrul de azi, provocat de răsturnarea ierarhiei valorilor direct producătoare, se impune să cercetăm cauzele, ca să găsim soluțiile, ce ne pot ajuta să ieșim din crizele, care ne pasc și ne anihilează producția.

Numai interesații și cei cu confortul de-a se lăsa ademeniți de orbul găinii, nu vor să recunoască *seria de crize* prin care trecem.

Într'un articol recent am semnalat *criza producției intelectuale*. În continuare semnalăm *criza producției materiale*.

*

Se vorbește la noi foarte mult de criza monetară, de criza financiară și de criza economică și socială.

De sigur că le avem pe toate, dar cutezăm să afirmăm, că în capul tuturor acestor crize, este *criza producției*, de care se vorbește mai puțin.

În turbatele alergări după milioane sau în dureroasele sbateri pentru asigurarea minimumului de existență — n'avem timp să vedem și mai

puțin să adâncim realitatea crizei de producție.

Compromisă odată ierarhia valorilor în electuale, s'a compromis și ierarhia valorii producătorilor direcți, în materie.

Și prea puțini își dau seama de dezastrul producției, în momentul când agricultorul, meseriașul, fabricantul și funcționarul conducător sau executor al producției e silit să-și părăsească îndeletnicirea productivă, ca să alerge să obțină *valorizarea* producției sale.

Prelungirea aplicării forței majore din timpul războiului, când sta'ul pentru menținerea integrității sale și pentru desăvârșirea lărgirii hotarelor naționale, a avut justificări de interes superior, perpetuiază, cu amenințare de comunizare, *inmivtiunea și bunul plac final* al statului, în mâna guvernului la putere, pricinuind îngrijorătoare perturbații, producției directe, de dragul fiscalității sau al intermediarilor: bancheri, întreprinzători camuflați, intervenienți, beneficiari, agenți etc.

Și operația de politică economică parazită a fost și este cu atât mai lesnicioasă, cu cât reprezentanții primei noastre producții directe: *agricultura* o formează, după aplicarea reformei agrare, marea masă de țărani — desorganizați.

În ce privește *industria*, noi n'avem o industrie înfiripată din necesități reale și din tendințe și posibilități de concurență prin export. Noi avem numai *industria bancară*, care amenință să omoare

meseriile, având legate de mâni și de picioare ghiulele bancare.

Ori tânăra noastră industrie, nu poate suporta beneficiile bancare ale unor bancheri, fără capital cu posibilități de investiții industriale, dar în totdeauna socotitori la rentabilități grase și imediate, ca să nu ne mai oprim asupra cinstei lor comerciale și mai puțin la răbdarea construcțiilor economice.

În astfel de situație, este firesc și logic să avem întreaga serie de crize sociale și economice, de care suferim.

Producătorul cinstit de ieri, ruinat sau demoralizat, se îmbulzește între intermediarii de azi și profitorii de mâine. Și producția directă — lăsată pradă politicii economice și sociale a intermediarilor — tânjește și se micșorează zi cu zi, secătuiind toate rezervele de rezistență ale națiunii.

Geneza crizelor economice cu diferitele lor aspecte e lămurită pentru toți, câți vor să adâncească realitățile date de pe urma politicii noastre sociale și economice.

Negarea ca și perpetuarea acestor crize ne pot fi fatale.

Semnalându-le, socotim de datoria noastră și indicarea de soluții, care se rezumă în următoarele:

Proteguirea *intensificării* și adâncirii prin industrializare a producției agricole; selecționarea industriei indigene și pentru industriile viabile cel mai larg sprijin sub raportul valorizării interne și în străinătate; însănătoșirea valutei prin reorganizarea sistemului de acoperire și prin lichidarea împrumutului de peste 10 miliarde a statului, eliminarea crizei monetare cu ajutorul rectificării emisiunii de hârtie de monedă și cu ajutorul mobilizării capitalului intern și a înlesnirii intrării în țară și fructificării de pe urma producției directe a capitalului strein; îmbunătățirea și înmulțirea mijloacelor de transport pe uscat și pe apă.

Desigur că aceste acționări, cerute urgent în interesul producției directe și indirecte, nu constituie complexul concepțiilor și programului economic, ce se impune, dar pot servi, credem cu folos, eforturilor ce trebuie să facem, ca să ieșim încă la vreme din seria crizelor economice, ce-au paralizat producția directă și au pus la grea încercare pe reprezentanții producției indirecte.

Vasile C. Osvadă

Pentru învățământul clasic.

— Proiect de Memoriu urmând a fi înaintat Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice¹⁾ —

Domnule Ministru,

Proiectul de reformă a învățământului secundar ce intenționați a prezenta Corpurilor legiuitoare interesând în mod esențial soarta studiilor clasice în România, Congresul filologilor români din București, care a avut onoarea de a vă saluta în mijlocul său, ne-a însărcinat să expunem într'un memoriu motivele, pentru care limbile latină și greacă se cuvine să aibă, în economia programelor noastre liceale, un loc de frunte.

Argumentele, care militează în favoarea acestui punct de vedere, sunt, în primul rând, de ordin cultural; dar ele sânt, în același timp, de ordin național, de ordin moral și social și, nu mai puțin, de ordin politic.

Ne veți permite, Domnule Ministru, a vi le înfățișa pe scurt, în cele ce urmează.

Dacă valoarea, bogăția și strălucirea culturii moderne nu s'ar putea tăgădui fără ridicul, există, Domnule Ministru, și un alt fapt, a cărui negare ar fi tot atât de absurdă: că, la baza însăși a acestei culturi moderne, stă cultura antică. Oameni de știință, în cel mai nobil și mai adânc înțeles al cuvântului, ca matematicianul Appell sau geometrul Hermite, ca fizicianul Bouasse sau chimiștii Berthelot și H. Le Chatelier, au recunoscut-o fără rezervă, în cap cu matematicul-filosof H. Poincaré: „Les humanités gréco-latines ne sont pas un luxe archaïque, elles importent essentiellement à la formation de l'homme de science“²⁾. Filosofi germani de renume ca unii Alois Richl³⁾ constată și legitimează „infiltrarea spiritului umanist în științele naturale din timpul nostru“, adică tocmai în acele științe, în care Goethe vedea odinioară, în vremuri de eclipsă a umanismului, singurul „Ersatz“ potrivit⁴⁾. La noi, matematicianul eminent care e d. D. Pompeiu, cercetând, cu probitatea caracteristică adevăratelor spirite științifice, lacunele pregătirii profesorilor de matematici din liceele noastre,

¹⁾ Acest proiect de memoriu a fost întocmit de subscrisul, din însărcinarea Comisiunii orânduite de Congresul filologilor români, ținut în April, a. c., la București. Neavând până azi nicio știre privitoare la soarta lui, deși-l expediasem încă de atunci colegilor mei din Comisiune, cred că-l pot publica, fără indiscreție, pe răspunderea mea. — V. Bogrea.

²⁾ V. Léon Bérard, *Pour la Réforme Classique de l'Enseignement secondaire*, Paris 1923, p. 91. — Sufragiile unanime ale acestor ilustrații ale științii universale contemporane, libere de orice preocupări străine culturii, se pot opune, credem, victorios opiniei separate a d-lui Painlevé, care tratează clasicismul drept „une tradition d'ancien régime“, „une survivance hypocrite et sournoise du privilège“ (v. discursul de împărțire a premiilor la Școala Turgot, publicat în „Le Matin“ din 30 Iulie 1924, — ziar, al cărui director, d. Henry de Jouvenel, e, de asemenea, un aprig clasicoclast și „an imandinist“, deși, în același număr al gazetei chiar, citează în la inește pe Tacit...).

³⁾ *Humanistische Ziele des mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterrichts*, Berlin 1909, p. 13.

⁴⁾ V. W. Reichardt, *David Ruhnken „doctor umbraticus“*, în „Neue Jahrb. f. d. kl. Altertum“, 1910, p. 193, nota, dar și: E. Schwabe, *Goethe als Lateinschüler*, în „Neue Jahrb. f. Pädagogik“, 1911, p. 345 sqq. — Această teorie a „surogator“, care nu așteptase deci războiul din urmă ca să se afirme, a fost exploatată mai ales în favoarea „clasicismului modern“, menit-se spune-a înlocui cu succes pe cel antic, singurul autentic. Dar, că, în cel mai bun caz, aceasta nu se poate întâmpla decât în măsura, în care ediția modernă a clasicismului reflectă fidel pe editio princeps, și că, în orice caz, „vinul se face și din struguri veritabili“, nu numai din ingrediente de laborator, — asemenea amănunte erau, firește, date uitării...

48-47

atrage atenția asupra necesității unor cursuri de istorie a științelor, — în legătură cu „Școala Normală Superioară“ sau cu „Facultatea Umanistă“, preconisată de curând¹⁾.

Și cum ar putea fi altfel? Când în sufletul omenirii civilizate de azi circulă, vii, atâtea din elementele civilizației antice; când cultura noastră contemporană nu e decât o nouă formă, o fază evolutivă a aceluiași uriaș proces cultural, care-și are izvoarele în lumea greco-romană; când viața prezentului e plină de acest trecut: se poate, oare, concepe și susține serios, că tot ce precede actualitatea noastră e indiferent pentru cunoașterea și pătrunderea ei? Dar cea mai elementară logică ne spune, că, transportată în domeniul învățământului, o astfel de concepție ar însemna un dezastru, pentru că ea ar osândi spiritul tineretului nostru la o deporabilă superficialitate, răpindu-i unicul mijloc de a înțelege și judeca prezentul: perspectiva trecutului, sacrificând aparențelor și contingențelor actuale sensul permanent și profund al evoluției istorice.

La acest argument de ordin general-cultural se adaugă, însă, Domnule Ministru, pentru noi, Români, un altul, nu mai puțin puternic, de ordin național.

Un învățat german²⁾ aducea nu de mult, neamului nostru acest meritat omagiu: „Existența unei limbi române în Răsăritul îndepărtat este astăzi încă o elocventă și vie dovadă de puterea de înfăptuire a Romanilor, un puternic și plin de înțeles monument al măreției române“.

Da, ceiace face în adevăr grandoarea trecutului României și ceiace constituie garanția nezguduită a viitorului ei, această e: romanitatea noastră izolată de marea familie a Romaniei occidentale, între semniile streme, pe cât de diferite ca rasă, pe atât de ambițioase și agresive ca tendințe, Latini dela Dunărea-de-jos au, pentru a nu-și uita strămoșii, motive fară de asemănare mai grave, mai vitale, decât alte popoare: nu numai decât orice alt popor de cultură ne-latin, ci și decât oricare din frații lor intru latinătate din Apus.

Dacă Germania sau Anglia pot cultiva studiile clasice numai pentru valoarea lor educativă și culturală cu totul superioară, noi avem, în aceste studii, și un mare interes național. Și, când un învățat de talia lui Meillet declară, că, „părăsind cultura latină, popoarele de limbă romanică ar renunța la tot ce face unitatea lor și ar diminua capacitatea de rezistență a limbilor lor față de alte limbi“³⁾, înțelege oricine, ce avertisment implică aceste cuvinte pentru cei mai răzleți dintre Neolatini: *sapientia sat!* Nu rupând firele ce ne leagă de Occidentul romanic și, solidari cu el, de anucitata română, sau lăsându-le să putrezească, ci înmulțindu-le, întărindu-le, strângându-le, ne vom putea păstra și dezvoltă mai departe, potrivit firii noastre,

¹⁾ V. D. Pompeiu, *Universitatea și pregătirea profesorilor secundari*, în „Revista Gen. a Învățământului“ din Martie 1925, p. 140.

²⁾ V. P. Cauer, *Das Altertum im Leben der Gegenwart* (Leipzig 1911), O. Immisch, *Das Erbe der Alten* (Berlin 1911), Hadzits-Robinson, *Our Debt to Greece and Rome* (50 vol., Boston), și mai ales: Zielinski-Schoeler, *Die Antike und wir* (Leipzig 1911).

³⁾ L. Hahn, *Romanismus und Hellenismus bis auf die Zeit Justinians*, Leipzig 1907, p. 677 (a extrasului din „Philologus“).

⁴⁾ V. L. Bérard, o. c., p. 266.

în cadrul istoric și geografic, în care ne-a așezat destinul. În simfonia culturii universale, nota contribuției noastre trebuie să aibă timbrul latin; direcția firească, în care ne vom putea manifesta cândva cu maximum de răsunet, nu poate fi alta decât aceasta. Și când, în vechi timpuri de zbuucim și întuneric, au putut răsări dintre noi umaniști ca Miron Costin și Milescu și, coroana lor, D. Cantemir; când regalul patron al umanismului maghiar, Matiaș Corvin, a fost mlădiță din neamul nostru, ca și Emil Thewrewk de Ponor, „restauratorul studiilor clasice în Ungaria“¹, iar smeriții corifei ai renașterii noastre, din binecuvântul Blaj și de aiurea, au putut aprinde, în noaptea unei stăpâniri dușmănoase, lumina gândului latin, — n’ar fi, oare, o crimă și o rușine, să-l stingem ori să-i micșorăm strălucirea, astăzi, preocupându-ne de lumina candelii ce luminează cea mai sfântă icoană din biserica sufletului românesc?

În ordinea morală, socială și politică, iarăși, ni se pare, Domnule Ministru, un adevăr incontestabil, că clasicismul, care e, prin însăși definiția sa, *sănătate, măsură, echilibru*, răspunde unei adânci nevoi publice.

Dacă „instinctul politic“ al poporului nostru, moștenit de la Roma și luminat de conștiința solidarității latine cu Franța, Italia, Belgia, ne-a indicat atât de fericit locul în sângeroasa dramă războinică din care a eșit minunea visului național împlinit, să nu uităm că ceea ce ne-a ținut necontaminați de molima slava a bolșevismului a fost, de bună-seamă, acel superior simț de *dreptate* — *suum cuique* — și *ordine* — *ordo romanus*² —, profund ancorat în sufletul popular, ca rezultat al experienței celor mai mari meșteri, ce au trăit sub soare, în armonizarea principiului *libertății* cu al *autorității*: Romanii. Mare, neprețuit „talant“, pe care cea mai simplă chibzuința gospodărească ne poartă ușe să-l înmulțim prin educație, iar nu să-l risipim și să-l lăsăm să ruginească!

Aceasta nu se va putea face, însă, dacă vom îngădui, ca „la mauvaise monnaie chasse la bonne“... Sînt cuvintele cuivă, pe care nici cei mai înnațai și mai ireducibili democrați și moderniști nu l-ar putea recuza, — fiindcă ei se cheamă: Jean Jaurès, — și ele au fost rostite de marele apostol al democrației contemporane, tocmai spre a concretiza urmările trecătoarei în genuncherea clasicismului, prin modernism, în Franța³.

Iar, dacă e vorba de oportunitate politică, apoi niciodată, poate, mai mult ca acum, când valurile turburi și însângerate ale anarhiei bat navalnic în temelile organizațiilor de Stat, iar urielele sinistre ale șacalilor comunismului se amesteca cu gemătul victimelor în concertul civilizației umane, n’a fost o mai imperioasă și urgentă nevoie de accentuarea acelui mantuitor principiu de educație etică, politică și socială, care e spiritul de *disciplină* și *echitate* romană: „Niciodată împrejurările n’au sfătuit mai tare tineretul, să-și caute formarea în studiul literaturilor vechi și al marilor autori consacrați prin unanima adopțiune a veacurilor“, scrie un cugetător de elite din zilele noastre⁴.

¹) V. J. E. Sandys, *A History of Classical Scholarship*, Cambridge 1908, III, p. 391, și Csengeri János, în „Jahresber. über die Fortschritte der kl. Philologie“, 1916—8, p. 131.

²) Pentru această notă fundamentală a sufletului latin, privită în lumina ultimelor evenimente, v. în special: G. Ferrero, *Le génie latin*, Paris 1917.

³) V. Lord Crewe, *Les études classiques en France*, în „Revue de Paris“ din 1-iu Maiu 1924; cf. și Jaurès, *Pages choisis*, Paris 1922, p. 129.

stre¹), denunțând dedesubturile campaniei anticlasiciste din Franța în acești termeni energici, cari pot fi meditați oriunde: „Da, cauza profundă a acțiunii întreprinse contra studiilor clasice în Franța, a fost nevoia de a înlătura obstacolul pe care existența unei adevărate culturi îl pune în calea răspândirii și acreditării unor anumite opinii, a căror origine nu are nimic francez.“ (o. c., p. 276).

Tocmai acest substrat intrus, alogen, al mișcării a făcut însă — și va face, de sigur, și de-acum înainte, în ciuda tuturor manoperelor subversive și insidioase — ca „la crise des études classiques en France“²) să se rezolve prin triumful clasicismului integral.

Acel „Streben nach Selbständigkeit“, pe care-l constata cu mirare F. Leo „chiar la națiuni moștenitoare ale anticității“³) și care, în Italia, făcea pe atâția să se mulțamească a descifra „le lineamenti del padre in quelli del figlio“, ca efect al transformării culturii clasice în cultură italiană⁴), n’a putut închide ochii spiritelor clar-văzătoare: reforma Léon Bérard⁵) în Franța și reforma Giovanni Gentile⁶) în Italia sânt — oricare ar fi vicisitudinile soartei lor — cea mai elocventă dovadă.

Acolo s’e înțeles, în adevăr, deplin, că filiația culturală și genealogică nu e numai o chestie de pietate și blazon, ci și una de viață intelectuală și națională; că acea „crise du français“⁷), care alarmase pe Agathon-Bauchet și provocase intervenția unui Anatole France, unui H. Poincaré, unui E. Faguet, etc., constituită într-o „Ligue de la Culture française“, era consecința fatală a deprecierei studiilor clasice: „Ingrijorați de inferioritatea crescândă a culturii generale... și convinși... că există o strânsă relațiune între studiul limbilor vechi și persistența genului francez avem onoare, Domnule Ministru, de a arăge atenția Dv. asupra unei revisuiri necesare a programelor învățământului secundar elaborate în 1902, care au abolit aproape studiul latine în licee și au slăbit, în același timp, deplorabil, studiul limbii franceze“⁸). — „C’est au nom du français qu’ils défendent le latin“, observă, cu drept cuvânt, Marouzeau (l. c.).

Și ce exemplu mai edificator, din acest punct de vedere, decât atitudinea marelui Anatole France, care, — el, negația însăși a oricărui spirit de dogmă, — scrie aceste mișcate și profetice rânduri *Pour le latin*: »Je crois fermement que, sans les études latines, c’en est fait de la beauté du génie français. Le latin, ce n’est pas pour nous une langue étrangère, c’est une

¹) Pierre Lasserre, *Cinquante ans de pensée française*, Paris 1921, p. 276.

²) E titlul articolului lui J. Marouzeau din „Neue Jahrb. für Pädagogik“ pe 1913, p. 196 sqq.

³) *Ibidem*.

⁴) G. Prezzolini, *La cultura italiana*, Firenze 1923, p. 302.

⁵) V. L. Bérard, *op. supra cit.*, cum și: *La Réforme de l’enseignement secondaire*, în „Revue Universitaire“, XXXII, 1 (1923), p. 193 sqq. (raport către președintele Comisiunii Învățământului de la Camera, urmat de instrucțiuni, decizii și referatul consilierului tehnic), p. 385 sqq. (raport către Președintele Republicei); apoi: M. Lacroix, *La Réforme de l’enseignement secondaire devant la Chambre*, *ibidem*, XXXII, 2 (1923) p. 203 sqq. și H. Boivin, *La Réforme de l’enseignement secondaire devant la Presse*, *ibidem*, pp. 314 sqq., 411 sqq.

⁶) V. A. Beltrami, *Classicità e scuola* (în „La Parola“ din Iunie 1924; cf. „Riv. di Filol. e d’Istr. Classica“, n. s., II (1924), p. 423) și B. Giuliano, *La Politica Scolastica del Governo Nazionale*, Milano 1924, pp. 13 sqq., 55, 134 sqq.

⁷) Lasserre, o. c., p. 249 sqq.

⁸) Bérard, o. c., p. 90.

langue maternelle; nous sommes des Latins. C'est le lait de la louve romaine qui fait le plus beau de notre sang¹⁾." Iar, la glasul duos al literatului, se adauge cuvântul autoritar al filologului consumat, care declară categoric, că „cei ce încearcă... a explica gramatica francesă fără lumina latinei, orbecăiesc în întineric și ajung la non-sensuri” și că „a stinge brusc studiile umaniste, de care geniul Franței e cu desăvârșire impregnat, ar fi a te expune să micșorezi radierea Franței în lume, a riscă să schimbi sufletul însuși al nației²⁾”.

De aceea, a trata clasicismul ca pe un „Maur care și-a făcut datoria și poate să plece”, scos la pensie din oficiu pentru limită de vârstă, — cum îi strigau, shakespearean, gazetarii germani în beția celor dintâi triumfuri ale „tehnicii” de calibrul 42³⁾, — mi se pare, Domnule Ministru, tot ce poate fi mai absurd, mai nedrept și periculos.

Romanitatea occidentală — cu toate injuncțiunile și fluctuațiunile politice — a înțeles și recunoscut aberația și primejdia atitudinii unui mare popor latin, care reneagă clasicismul părinte, pe când „docta Germania” refuză îndărătnic să sacrifice numai în „crângul lui Teut⁴⁾”, neglijând altarele lui Apollo și Dianei, pe când hiperpozitivisti Yankees imbrățișează pe Homer și Virgil cu efusiune, iar țărișoare fără nimic specific roman în originile lor, ca Olanda, continuă viguros tradiția umanistă a unui Hofman-Peerlkamp și Hoeufft: celebrul „certamen poëticum Hoeufftianum”, sub auspiciile Academiei neerlandeze, trezește până azi un interes mondial. Nu putea Franța să nu înțeleagă, că a înlătură studiile clasice din învățământ nu însemnă numai a abdica de la o glorioasă suveranitate intelectuală, ci însemnă, în același timp, a arunca din mână cel mai prestigios talisman și cea mai puternică armă, menite să-i asigure pe vecie individualitatea morală și politică. De aceea, independent de controversele trecătoare, Franța trăiește azi — prin Asociația „Guillaume

¹⁾ A. France, *La Vie littéraire*, I, p. 287; cf. același, *Vers les temps meilleurs*, p. 28: „La langue italienne et la langue française sont deux sœurs jumelles. Nous aussi, nous avons sucé le lait de la louve, et c'est avec un respect filial que je salue cette ville de Rome, aïeule auguste des nations” [De aici, probabil, și M. Muret, *La littérature italienne d'aujourd'hui*, Paris 1906, p. 219, despre Carducci: „Sa jeunesse a sucé avec trop d'emportement le lait de la louve romaine pour qu'il n'en restât pas comme enivré”]. Adăugim, în acelaș sens, aceste frumoase cuvinte al lui Ed. Goumy (*Les Latins*, Paris 1892, p. 23): „Les Latins ont, en effet, pour nous ce caractère propre que, tout en étant des anciens, ils sont encore nous-mêmes. C'est d'eux que nous sortons. C'est nous que nous retrouvons eu eux... Aller chez les Latins, c'est, pour nous, en quelque sorte, ne pas sortir de la maison”.

²⁾ M. Bréal, *De l'enseignement des langues anciennes*, Paris 1891, pp. 15, 64.

³⁾ V. H. Friedel, *Pédagogie de guerre allemande*, Paris 1917, p. 125. — Din același incandescent entuziasm pentru „știința exactă” răsărite, și supt impresiunea acelorași evenimente războinice, dar de o intelectualitate infinit superioară, sânt următoarele cuvinte ale profesorului de bio-chimie de la Universitatea din Cambridge, J. B. S. Haldane (*Daedalus or Science and the Future*, London 1924, p. 29): „Sânt absolut conșinși, că știința e un stimulent nemăsurat mai puternic pentru imaginație decât clasicii, dar produsele acestui stimulent nu văd, de regulă, lumina zilei, din cauză că oamenii de știință ca clasă sânt lipsiți de orice simț pentru forma literară”. Spiritul de dreptate ne împune să observăm, totuși, că autorul, care proclamă pe Einstein ca „the greatest Jew since Jesus” (p. 11), nu numai că-și inițialează latinește opusculul, dar citează (p. 81) texte grecești: clasicismul e răzbuhat.

⁴⁾ E. Norden, *Die Bildungswerte der lateinischen Literatur und Sprache*, Berlin 1920, p. 3.

Budé”, subvenționată de Stat, mai ales¹⁾ — una din cele mai fecunde și mai înfloritoare ere de renaștere umanistă: *nunc linguae studium viget latinae*.

Și, atunci, — pentru a sfârși, — ne putem întreba: oare un popor ca al nostru, care a păstrat credincios fondul moștenirii latine, resistând influențelor străine cu aceeași forță elementară, cu care au resistat până azi stâlpii împărătescului pod dela Severin apelor care-i lovesc și... trec; un popor, care reprezintă acolo, unde se găsește, douăzeci de secole de latinitate; care rezumă în el întreaga romanitate din Răsărit și continuă, la gurile Dunării, istoria și civilizația romană; un popor, care, bătut de o mie de nenorociri și pândit de o mie de primejdii, s'a conservat, ca atare, numai grație ideii latine și credinții creștine (și ea un dar al Romei, fiindcă nu numai în Apus, ci și la noi, creștinismul e de origine romană); oare, zicem, un astfel de popor își poate îngădui luxul de a-și ignora părinții, de a tăia și secă rădăcinile milenare, din care ființa sa și-a tras toată vîlaga, spre a le înlocui prin cine știe ce rădăcini adventive, la modă? Și aceasta — când? Când nici în infernala Rusie comunistă flacăra pură a umanismului nu pare a se fi stins cu totul; când, în Ungaria revanșistă, incurabila trufie turanică proclamă limba latină ca „a doua limbă de baștină” (*lingua altera paene vernacula*) a descendenților lui Attila și apelor furioase răsună să se scrie latinește „ca să audă întreg globul terestru” (*ut totus audiat terrarum orbis*)²⁾... Nu s'ar putea zice, că n'am ales bine momentul!

De fapt, momentul acesta e prea grav, ca să nu înțelegem, că „convorbirea cu cei mai de seamă oameni ai veacurilor trecute”³⁾, cari, pentru noi, romanicii, sânt niște „contemporani” mai mult ca pentru alții, e mai necesară acum — în acest haos de iluzii și halucinații aventuroase —, ca oricând, pentru formarea sufletului tinerimii noastre, și că, nu expropriind pe cei mai nobili înaintași de miserabilul „peculium” la care au fost reduși, ci, dimpotrivă, făcând limbii, în care gândul lor etern s'a cristalizat, *cel mai larg loc posibil, în întreg cursul liceului, dela cea dintâi până la cea din urmă clasă*, vom izbuti să asigurăm României întregite sufletul de care are nevoie viitorul ei național și cultural.

Dacă, însă, asupra necesității naționale a studiului limbii latine în învățământul nostru secundar ne place să credem că sântem cu toții de acord⁴⁾, să ne fie permis, Domnule Ministru, a adăugi un cuvânt de apărare pentru drepturile celeilalte limbi a anticității clasice, — greaca.

Rațiunea studierii acestei limbi decurge din însăși nevoia aprofundării limbii latine, cu aceeași necesitate logică, cu care derivă nevoia de a învăța latinește din însuși studiul limbilor romanice.

¹⁾ Născută în timpul războiului, dintr'un firesc sentiment de reacție împotriva situației de „tributară a Germaniei”, în care se găsea Franța, supt raportul instrumentelor de cultură clasică (P. Mazon, *L'Association Guillaume Budé*, Bruxelles 1921, p. 3). Aceiași experiență a războiului, cu tendința emancipării de o vasalitate apăsătoare, a condus și la realizarea aceluși proiect „maintes fois étudié, toujours abandonné” de înființare a unei „Societăți de Studii latine”, al cărei organ, *Revue des Etudes Latines*, poate rivaliza azi cu „Journal of Roman Studies” și cu orice altă publicație similară din lume.

²⁾ V. G. Némethy, *Ciris, epyllion pseudovergillianum*, Budapestini (sic) MCMIX, Praefatio, p. 9.

³⁾ Bréal, *o. c.*, p. 152.

⁴⁾ Ea aveă și sufragiile realistului Bismarck: „Das Lateinische muss durchaus bleiben, das muss tüchtig getrieben werden; über das Griechisch kann man streiten” (O. Jäger, *Erlebtes und Erstrebtes, Reden u. Aufsätze*, München 1907, p. 59: „Besuch bei Bismarck, 15. Juli 1892 in Kissingen”).

Regimul Iugoslaviei.

În adevăr, dacă — și nu facem decât să repetăm un loc comun ¹⁾, — cultura greco-romană formează un tot organic; dacă literatura latină are cel mai bun comentariu al ei în cea greacă, — este, ni se pare, evident, că, în însuși interesul valorificării fondului roman, un studiu temeinic al limbii latine nu se poate concepe fără cunoștinți de grecește. Și aceasta e cu atât mai adevărat pentru noi, cari, — fără a mai vorbi de străvechile infiltrații elenice și elenistice în valea Dunării ²⁾, — am trăit suferitește, veacuri de-a rândul, în cea atmosferă bizantină, adecă greco-latină, ale cărei „supraviețuiri” constituie unul din cele mai pitorești aspecte ale fisionomiei civilizației noastre ³⁾.

Iată de ce socotim, Domnule Ministru, — și avem mulțumirea să constatăm că Congresul filologilor români, moderni și clasici, a fost unanim în această privință —, că limba greacă trebuie să-și aibă locul ei în programa de studii a ultimelor patru clase liceale.

Domnule Ministru,

Acestea ar fi, expuse sumar, motivele, raționamentele și faptele, pe care se razemă încheierea Congresului filologic din București în chestia studiilor clasice în învățământul nostru secundar.

Cele ce am avut onoarea a vă arăta mai sus nu sânt puncte de vedere improvizate *ad-hoc*, pentru trebuința unei cauze, ci rezultatul unor îndelungi experiențe, făcute de vechi popoare de cultură, dela care avem, fără îndoială, de învățat. De aceea, înadins ne-am dat la o parte și am lăsat să vorbească mai mult reprezentanții autorizați ai culturii acelor popoare: cuvântul lor poate fi decisiv în cauză, — și el e, hotărât, pentru studiile clasice.

Dându-i atențiunea și satisfacția cuvenită, prin forma învățământului secundar ce proiectați, Dv., Domnule Ministru, care ați dovedit atâta iubire și înțelegere pentru școala de toate gradele, care ați dovedit că sub controversile didactice și pedagogice, simțiți pulsul vieții naționale, veți binemerita dela Patrie și vă veți lega numele, pentru totdeauna, de cea mai sănătoasă și rodnică îndrumare a învățământului nostru ⁴⁾.

Binevoiți, vă rugăm, Domnule Ministru, a primi asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

V. Bogrea.

¹⁾ V. mai ales: Wilamowitz-Moellendorff, *Philologie und Schulreform*, în „Reden u. Vorträge”, Berlin 1902, p. 104 sqq., și G. G. A. Murray, *The Place of Greek in Education*, Glasgow 1889, p. 13 sqq. — De altfel, un lucru pare sigur: „la mort du grec” nu prea are șanse de a deveni o realitate; iar venerabilul elenist Donaldson, principalul Universității scoțiene St. Andrews, nu făcea numai o glumă, când îndemnă pe cei ce suspinau elocvent, la congrese, pentru dispariția elenismului, „să fie pe pace, căci greaca o să 'ngroape pe toți!” (A. Croiset, în: *La Grèce immortelle*, Geneva 1919, p. 184). — Sarcasticul „Nu 'nvie morții, — e'n zădar, copile!” nu se potrivește aici: nu numai pentru că, atunci când e vorba de astfel de „morți”, cenușa lor e mai caldă ca toată țina noastră, ci pentru că, flacăra veșnică, ei trăiesc prin tot ce avem mai nobil în noi.

²⁾ V. V. Pârvan, *La pénétration hellénique et hellénistique dans la Vallée du Danube* (comunicare la al 5-lea congres internațional de istorie din Bruxelles, în 1923), în „Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine”, t. X (1923), p. 1 sqq.

³⁾ V. N. Iorga, *La survivance byzantine dans les pays roumains*, în: „Deux communications faites au troisième congrès international d'études historiques, à Londres”, Bucarest 1913, p. 123 sqq.

Evenimentele ce s'au succedat în Iugoslavia ne-au dat complectă dreptate. Arătăm în articolul nostru de astăvară, cu prilejul reconcilierii dintre partidul țărănesc croat de sub șefia lui Ștefan Radici și partidul radical sârbesc al lui N. Pasici, că Iugoslavia este la o răspântie istorică ce va înăuntri favorabil dezvoltarea țărilor slave unite sub coroana regelui Alexandru. Într'adevăr confirmarea ni se dă în mod strălucit de către Dragoljub Vakitšch în *Ideea Europeană* dela 15 Noembrie. El arată persecuția neomenească a croaților de către sârbi, politicianismul avid de putere și avere, întronarea imperialismului economic contra Croației, distribuția de funcții și beneficii numai pentru aderenții partidului radical; s'a declarat armistițiul între cei doi rivali invincibili: Radici și Pasici făcând posibil un drum politic nou sănătos, „era adolescenței începe” și este meritul lui Pasici, „și prea probabil mai mult al regelui” că s'a inaugurat o nouă perioadă în viața publică a regatului iugoslav. Iată de ce spunem, că noi am avut intuiția politică a marilor schimbări deodată cu concilierea de astăvară — eveniment de o valoare internațională.

Ar fi fost imprudent să se întindă coarda mai mult, căci o revoluție croată se desena primejdios la orizont.

Se 'ntelege că mai sunt dificultăți. Că demonul distrugător al reacționarismului lucrează încă. Însă Radici are simțul politic, întocmai ca și Pasici, și va renunța să tragă sfori de înșelare. Coaliția este puternică și soarta ei își urmează un destin tot mai bun, dovadă și intrarea lui Ștefan Radici în guvernul iugoslav. Se garantează astfel democratizarea țării cu mână fermă. Croații au șanse, să ducă la victorie steagul democrației, fiind sprijiniți și de o bună parte din publicul sârbesc convins de bunacredință și dreptatea cauzelor apărate cu tenacitate de croați.

Pentru bogata sa informație articolul dlui Vakitšch merită a fi considerat ca un memento în țările unde regimul politic este asemănător.

Și cu foarte multă justeță remarcă *Ideea Europeană* că există o similitudine de situații în România. Ne pare bine de această concluzie, trasă de o revistă ce știe să susțină trăsătura de unire în evenimentele internaționale. Nu ne simțim datori a mai spune o singură iotă, dupăce articolul nostru de astăvară a făcut rrecizările verificate pe dea 'ntregul, precum am văzut. Videant consules, pentrucă am fi trebuit să ajungem deja la mîntea românului cea de pe urmă!

H. Trandafir.

⁴⁾ Se vor crea astfel și condițiile necesare pentru a se pregăti și selecția profesori de limbile clasice de o calitate, care să corespundă cerințelor vremii și să nu mai ofere observatorilor satirici modele caricaturale de „Chicoși Rostogani” ai clasicismului, — cum s'a întâmplat odinioară cu „Damascin” al epigramistului, iar, acum în urmă, cu d. „Vlaicu, profesor, 65 ani” din recenta dramă, *Darin*, a d-lui L. Blaga, care abuzează, oricum, pușintel, de talentul d-sale în paguba dreptății, când, confundând pe eroul d-sale cu „toți profesorii de limba elină” și chiar cu „limbile moarte” însele, acopere de un nemeritat discredit clasicismul. — Să fie, oare, la mijloc „revolta fondului slav din noi”, de care vorbea altădată distinsul scriitor?

EVOLUȚIA GÂNDIREI MATEMATICE

IV*)

În general, veacul al XIX-lea prezintă o tendință de revizuire și cristalizare atentă a materialului existent. Nu mai poate fi vorba de construirea de sisteme științifice unitare, cum visă Descartes. Bogăția de rezultate obținute împedecă cunoașterea lor de către o singură minte. A urmat o specializare crescândă a învățaților, fiecare mărginindu-se cu un capitol din marea știință.

Matematica, se prezintă ca un lanț bine încheiat, format din multe inele. Opera învățaților din trecut reușise să pună la locul lor cele din urmă inele. Rămânea acum să se verifice în amănunțime toate încheeturile. Căci, pe alocuri, rămăsese câte o spărtură invizibilă, dar care se putea cerceta cu băgare de seamă odată ce întregul lanț era format. De aci un caracter al matematicii ultimului veac: acela de a analiza, filosofic, noțiunile, „făpturile“ matematice întrebuințate de știință, de a spune la examen critic principiile admise. Această cercetare și revizuire a permis să se descopere elemente de însemnătate cu totul fundamentală, care totuși fuseseră lăsate de o parte la prima încheiere a lanțului. Astfel. Cauchy a încetățenit în matematică întrebuințarea variabilelor imaginare. Dar lucrul s'a făcut, cu multă greutate. În timpul lui, în întâia jumătate a veacului al XIX-lea se spunea despre el că lucra cu elemente care făceau groaza celorlalți matematicieni. Iar frica de numerele imaginare a ținut mult mai târziu. În prefața unui curs de algebră „superioară“ de la 1870, autorul cere iertare că a consacrat câteva capitole acestor numere; „dar roadele ne numărâte pe care le-a dat întrebuințarea lor, fac să se creadă că sunt cu adevărat esențiale în matematica modernă“, adaugă autorul. De fapt numerele imaginare fuseseră descoperite cu mult înaintea veacului al XIX-lea, din nevoia de a rezolva ecuațiile de gradul al doilea. Dar ele rămăseseră ca un inel izolat în lațul științei. Noțiunea n'a început să dea adevăratele roade decât când s'au studiat corespondențele între numerele imaginare. Cu un termen matematic: s'au considerat *funcțiuni* de variabile imaginare. Prin aceasta s'a precizat și noțiunea de *funcțiune*. Mărimile sunt, în general, schimbătoare în natură. De pildă, temperatura aerului se schimbă cu anotimpul, cu ora din zi și din alte cauze mai complicate; cantitatea de grâu cumpărată poate fi mai mare sau mai mică etc. Mărimile care se pot schimbă se numesc *variabile*. Avem două feluri de variabile: unele care *cauzează* schimbarea altora de ex: prețul plătit e cauzat de cantitatea cumpărată. Variabilele care derind de mărirea cauzei se numesc *funcțiuni* (sau variabile dependente). Celelalte, cauzele, se numesc *variabile independente*. Prin urmare o funcțiune e o cantitate care depinde de una sau mai multe variabile independente; să presupunem, pentru prescurtare, că avem de a face cu o singură variabilă independentă. Atunci, când se dă mărirea acestei variabile, se deduce cât de mare e efectul, adică funcțiunea. La fiecare valoare a cauzei corespunde o valoare bine hotărâtă a efectului. Cu alte cuvinte, funcțiunea rep-

rezintă o corespondență între valorile efectelor și ale cauzelor corespunzătoare. Până în veacul al XIX-lea, variabilele care reprezentau cauzele sau efectele erau numere obicinuite în aritmetică, numerele reale. Cauchy a lărgit mult câmpul noțiunii de funcțiune, studiind cazul când numerele care reprezentau cauzele și efectele puteau să fie *numere imaginare*. Această lărgire a avut ca urmare o întreagă epocă de înflorire a cercetărilor matematice. S'a creat o ramură nouă numită *teoria funcțiilor*; iar preocupările matematicienilor în această privință, au fost atât de numeroase și de rodnice, în cât Di Volterra a putut spune într'un congres științific că: din punct de vedere matematic, secolul al XIX-lea e secolul teoriei funcțiilor. În Franța există acum o colecție specială de cărți, care se ocupă cu diferite părți ale teoriei funcțiilor. E celebra Colecție de Monografii condusă de Di E. Borel, matematician mare, dar mai ales spirit organizator deosebit de bun și căruia i se datoresc multe puneri la punct extrem de prețioase a multor chestiuni ale matematicii contemporane. Azi, noțiunea de funcțiune e unul din stâlpii de bază ai matematicii.

Iată deci, în noțiunea de funcțiune un exemplu de ceea ce a dat scormonirea materialului îngrămădit înainte. Exemplele se pot înmulți; ne mărginim să cităm două puncte de vedere noi care s'au introdus în știință tot în urma unui procedeu de examen critic al materialului cunoscut: axiomatiza și teoria mul-

Minunata geometrie a lui Euclid e clădită pe cale de deducție logică, din câteva adevăruri admise ca evidente, (axiomele) și nedemonstrate. Între aceste proprietăți nedemonstrate de Euclid, se găsește faimosul său postulat: printr'un punct exterior unei drepte se poate duce o paralelă la acea dreaptă și numai una singură. Postulatul lui Euclid se deosebește în mod esențial de axiome; el nu are caracterul de evidență al lor. Mîntea matematicienilor nu se putea împacă cu admiterea, în geometrie, de astfel de proprietăți nedemonstrate; putem urmări în lunel veacurilor încercări de demonstrarea postulatului. Toate au fost zadarnice; totuși eforturile n'au fost pierdute cu desăvârșire. În general nici o muncă cinstită și făcută cu drag de omenire și de adevăr nu se pierde: ea folosește, fie la precizarea cunoștințelor anterioare, fie la descoperire de orizonturi noi, fie la dovedirea faptului, că anume căi sunt nerodnice și că trebuiesc părăsite. Din acest punct de vedere, chiar un rezultat negativ nu trebuie să descurajeze pe cercetători: el servește ca să economisiască eforturile altora și, prin aceasta, e un factor de înaintare. Această constatare trebuie să fie înscrisă adânc în mîntea tuturor: nu numai rezultatele strălucitoare sunt demne de admirație; ele nu apar ca un meteor, fără nici o legătură cu trecutul, ci sunt o cristalizare a muncii și ideilor încă nelămurite a generații întregi de înaintași. Știința nu face salturi, întocmai după cum natura nu face salturi. Se poate urmări nașterea oricărei idei mari în știință, stadiile succesive prin care trece de la intuiția confuză la o lămurire din ce în ce mai deplină. Numai când toată această muncă premergătoare s'a sfârșit, ideea e coaptă ca să fie expusă într'un principiu

*) Vezi S. d. M. no. 45, 46—47.

luminos. Dar până aci a trebuit un lanț întreg de efortări, unele cu rezultat bun, altele care au arătat doar că anumite căi sunt închise. Creația științifică nu e cu puțină decât grație acestei colaborări neîn-cetate a generațiilor de cercetători, care se urmează pe pământ. E o pildă mișcătoare de solidaritatea om-nirei din toate timpurile și toate locurile!

Și în istoria studiului postulatului lui Euclid se observă legea generală a conservării muncii cinstitute închinată științei. Printre diferitele încercări de „demonstrare” a postulatului, a fost una, foarte ingenioasă, din veacul al XVIII-lea, a iesuitului Saccheri. În opera sa „Euclidus ab omne naevo vindicatus” — Euclid spălat de orice pată. — Saccheri face următorul raționament: să presupunem că postulatul nu e adevărat și să tragem toate consecințele logice din această presupunere. Dacă nu cădem peste nici o contradicție logică, urmează că postulatul nu e indispensabil în geometrie și deci nu poate fi demonstrat. Dar dacă ajungem la o contradicție logică asta însemnează că presupunerea noastră a fost absurdă și că deci postulatul lui Euclid e necesar. În cursul deducțiilor sale logice, Saccheri a crezut că a căzut peste o contradicție și că, deci, a demonstrat postulatul. În realitate, ideea lui a fost bună, dar a aplicat-o greșit. Mai mulți matematicieni din veacul al XIX-lea au reluat examinarea ideilor lui Saccheri. Și astfel, doi geometri mari Lobacevski și Bolyai au ajuns la concluzii uimitoare: în realitate, cea dintâi alternativă are loc: nu se întâlnește nici-o contradicție logică oricât de mult s’ar trage consecințe din negarea postulatului lui Euclid. Ca atare, se poate închipi o geometrie fără acest postulat, o geometrie *neeuclidiană*. Bine înțeles, ea e mai complicată, mai bizară, decât geometria clasică, dar formează un organism bine încheiat din punct de vedere logic și care are deci dreptul la viață, în matematică. Descoperirea geometriei neeuclidiene a fost o adevărată revoluție în gân lirea învățaților. Probleme noi se puneau despre valoarea axiomelor, despre necesitatea lor, etc. Un domeniu nou se deschidea, în care mai ales geometrii Klein și Hilbert au dat rezultate admirabile. Acest câmp de studii formează a iomatica, pomenită mai sus. Trebuie să pomenim aci și pe nemuritorul H. Poincaré, ca unul din pionierii acestei discipline științifice.

Am stăruit înadins asupra evoluției gândirii care a condus la alcătuirea axiomaticii, căci aceste indicații, destul de sumare, sunt o pildă de chipul cum s’a făcut examinarea critică a fapturilor matematice cunoscute din naintea veacului al XIX-lea, și cum acest examen a deschis câmp nou de activitate. Un proces de gândire analog a condus la stabilirea Teoriei Mulțimilor (a „ansamblor”), prin aprofundarea mărimilor întrebuițate de analiza matematică. Făuritorii de seamă ai acestei teorii sunt Cantor, R. Baire și H. Lebesgue. Teoria mulțimilor e un produs nou, al veacului al XX-lea. Ea încântă prin generalitatea și simplitatea expunerii. Entuziasmul pentru ea e așa de mare în cât uneori întunecă preocupările de celelalte ramuri, tot atât de însemnate, ale matematicii. De pildă, în Polonia s’a format o școală întreagă de matematicieni care se ocupă numai de teoria mulțimilor. O revistă voluminoasă și foarte bună „Fundamenta mathematicae”, tipărită la Varșovia, arată că se pune atâta preț pe teoria mulțimilor în cât unii o socotesc ca *baza* întregii matematice.

Deci, în rezumat, două trăsături caracteristice ale matematicii din veacul al XIX-lea sunt: 1) o mare specializare a cercetătorilor și 2) examenul critic al noțiunilor și rezultatelor anterioare. Dar se mai găesc și alte puncte de vedere noi, care trebuiesc amintite în cele ce urmează.

Am văzut că descoperirea câtimilor infinit mici — (diferențiale) — a îngăduit formularea matematică a mecanicii. În toate fenomenele de mișcare avem de a face cu o singură mărime care determină poziția obiectelor de care ne ocupăm: este timpul. Ne întrebăm: în ce loc se găsește un tren *la un moment dat* (dacă cunoaștem viteza trenului și gara de unde a plecat). În limbaj matematic, această împrejurare se traduce prin: relațiunile mecanicii cuprind o singură variabilă independentă, timpul. Schimbările foarte mici ale acestei variabile, adică *diferențialele* timpului sunt cauzele care determină poziția obiectelor la un moment dat. Ca atare, în relațiile mecanicii intră un singur fel de diferențiale independente; a timpului; relațiile mecanicii cuprind o singură diferențială independentă; ele formează „ecuații diferențiale” cu o singură variabilă independentă, sau, mai scurt, „ecuații diferențiale ordinare”. Faptul că matematicienii veacului al XVII-lea isbutiseră să rezolve aceste ecuații diferențiale a făcut cu puțință formularea prescurtată, sub formă matematică, a legilor mișcării, a mecanicii. Dar mișcarea e un fenomen fizic, poate cel mai simplu fenomen fizic. Se pune atunci întrebarea dacă nu cumva ar fi cu puțință ca *toate* fenomenele fizice să fie îmbrăcate în vestmânt matematic. Multă vreme, știința s’a isbit de greutăți deosebit de mari în cercetările din această direcție. Azi, noi ne putem da seama de cauzele opririi de mai mult de un veac și jumătate, care a separat alcătuirea mecanicii matematice de înepușurile expunerii matematice a unor proprietăți fizice. În adevăr, în toate fenomenele fizice nu avem de a face cu un singur fel de variabile independente (cum e *timpul* pentru mișcare). În experiențele fizice trebuie să ținem seama de multe alte împrejurări: Temperatura corpurilor cu care lucrăm, starea lor electrică sau magnetică, umiditatea lor, etc. Cu alte cuvinte, în fizică avem mai multe *variabile independente*, mai mulți factori diferenți care joacă rolul de cauze. La schimbările foarte mici ale acestor cauze deosebite corespund *diferențiale de natură diferită*; de pildă: diferențială timpului, diferențiala căldurei, diferențiala luminozității etc. Prin urmare dacă vrem să traducem prin o formulă matematică o lege fizică, lucrurile sunt mult mai complicate decât în mecanică: Trebuie să scriem relații cu *mat multe feluri de diferențiale*. Deci înainte de a putea vorbi de formularea matematică a fizicii, trebuie ca matematica să clădiască o ramură specială: studiul relațiilor, al ecuațiilor cu mai multe feluri, deosebite, de diferențiale; în limbaj matematic ele se numesc *ecuațiuni cu derivate parțiale*. Epoca a treia a matematicii, de care ne ocupăm acum, a făcut cei dintâi pași în acest studiu, îmboldită de problemele pe care i le pune a fizica. Numai astfel se putea începe o eră nouă în reprezentarea matematică a fizicii. De fapt, odată ce principiile fundamentale au fost stabilite, teoria matematică a ecuațiilor cu derivate parțiale a înaintat repede și a avut ca urmare crearea *fizicii matematice*. Iată un domeniu nou cu care se îmbogățește matematica, în veacul al XIX-lea.

Avem aci o nouă pildă de felul cum întreaga știință omenească e solidară, formează un singur tot. Fizica experimentală a pus unele probleme, care au condus pe matematicieni să desvolte teoria „ecuațiilor cu derivate parțiale“. La rândul ei, aceasta a îngaduit investmântarea în haină matematică a fizicii.

În acest stadiu al matematicii, s'au putut formula sub formă matematică, numai teoriile generale ale fizicii. A fost o epocă eroică de consolidare a noii ramuri a științei, în cea dintâi jumătate a veacului al XIX-lea. De atunci avem opera strălucită a lui Fourier: Teoria analitică a căldurii, care poate folosi ca model de reprezentare matematică a unei teorii fizice. În aceeași ordine de idei, nu putem să nu amintim cercetarile lui Maxwell asupra electricității, care sunt și azi punctul de plecare al învățătorilor. Dar mai rămânea ceva de făcut: se explicaseră matematic, teoriile generale, dar experiențele particulare, cu condițiuni date în laborator, nu duceau totdeauna la probleme matematice ce se puteau deslega. De aceea, a urmat o oprire de aproape jumătate de veac până la alcătuirea definitivă a fizicii matematice.

Vom încerca să lămurim în ce constă noua greutate. Un corp fizic e alcătuit din nesfârșit de multe particule, să zicem atomi, pentru fi area ideilor. Când se dă o problemă particulară de fizică, însemnează că ni se dă starea în care se găsește corpul cu care lucrăm. Cu alte cuvinte ni se dă starea fizică a fiecărei particule, adică trebuie să ținem seama de o infinitate de stări fizice. Rezultă că, pentru traucerea și rezolvarea matematică a experienței, cădem peste relațiuni în care intra o *infinitate* de elemente. Or, ecuațiile diferențiale ordinare, grație cărora s'a format mecanica matematică, au o singură variabilă, după cum am văzut mai sus. Iar ecuațiile cu derivate parțiale, care au sistematizat teoriile generale ale fizicii, au mai multe, dar un număr *finit*, de variabile. Deci trebuie creat un instrument matematic nou pentru clasa de întrebări noi pe care le pune fizica. Pentru studiarea matematică completă a unei experiențe date de fizică, trebuiau descoperite și studiate ecuațiuni în care se ține seamă de valori date la o *infinitate* de elemente. Matematicienii s'au străduit câteva zeci de ani în această privință. Spre cinstea inteligenței omenești, sforțările n'au fost zadarnice. La începutul veacului al XX-lea, un suedez, I. Fredholm a pus bazele *ecuațiilor integrale*, care răspundeau la preocuparea de mai sus. De îndată ce s'au cunoscut cele dintâi încercări ale lui Fredholm, o mână de matematicieni mari și-au îndreptat luarea aminte asupra problemei: Vito Volterra în Italia, E. Picard în Franța, D. Hilbert în Germania sunt cercetătorii de frunte. Grație lor teoria matematică a ecuațiilor integrale s'a alcătuit în câțiva ani. Aplicarea acestor ecuațiuni la studiul fenomenelor fizice a permis constatarea definitivă a *fizicii matematice*, atât în ceea ce privește teoriile generale, cât și în studiul experiențelor individuale date. Pentru cristalizarea a nenumărate puncte de fizică matematică în această din urmă fază, omenirea datorește recunoștință și admirație, genialului matematician francez H. Poincaré, mort din natericire prea tânăr, în 1912 în vârstă de 58 ani. Dacă Poincaré ar fi trăit până azi, alta ar fi fost fața științei. Lucrările lui neatinse, nu se întind numai asupra fizicii matematice, ci în toate ramurile științei. Iar examenul filozofic al principiilor matema-

tice și al științei în general, e un izvor de lumină pentru gânditorii contemporani.

Pornind de la lucrările lui Poincaré, e după însăși A. Einstein a isbutit mărturisirea sa, să dea faimoasa sa Teorie a Relativității, un sistem de explicare a universului comparabil, ca însemnătate, cu principiile filosofiei naturale ale lui Newton.

În cele de mai sus, am căutat să punem în lumină o a treia caracteristică a matematicii moderne: înspirarea din probleme fizice pentru lărgirea domeniului și metodelor matematicii.

Pentru ca tabloul matematicii veacului al XIX-lea să fie cât mai complet, trebuie să-l comparăm cu tendințele precumpănitoare ale matematicii antice și ale matematicii renașterii științifice. După cum am văzut în paragrafele precedente, cea dintâi are un caracter „contemplantiv“, iar cea de a doua e mai mult „constructivă“ după imboldul dat de Descartes. Cea dintâi e mai mult statică, cea de doua dinamică. În veacul al XIX-lea se constată o întrepătrundere adâncă a celor două caractere. De pildă, se face geometrie și prin metode directe și prin construcții analitice. D. ex. Poncelet introduce în studiul figurilor, diferite *mişcări* ale lor, creând geometria sintetică. Avem deci de a face cu o întrepătrundere a celor două metode caracteristice ale matematicii trecute. În aceeași ordine de idei, am putea aminti studiul geometric direct al figurilor „înfinit de mici“, adică geometria înfinitesimală. Sub o altă formă, am putea spune că unii matematicieni moderni reiau problemele antice, dar în felul cum le privesc se simte moștenirea renașterii; e un punct de vedere nou. Avem de a face cu vecinica ondulare de care vorbim marele nostru Vasile Conta: problemele revine aceleași, dar privim dintr'un punct de vedere mai înalt.

Înceind acest paragraf, vreau să rezum caracteristica matematicii moderne, pentru a o pune în comparația cu cea antică și cea renăscândă. Matematica modernă prezintă o îmbinare a metodelor contemplative și constructive. Ea se dezvoltă în două direcții, fundamentale deosebite; pe de o parte o analiză filozofică a întregului ei conținut și rost, analiză din care isvorăsc noțiuni și ramuri noi; pe de altă parte o extremă specializare a unor matematicieni, în domenii retrânse ale științei. Un sfârșit constatam sprijinul reciproc, pe care și-l dau în dezvoltare, matematica și celelalte ramuri ale științei omenești, ca de pildă, fizica.

V.

Câteva observări generale se deduc din expunerea sumară de mai sus. Am învederat faptul că sufletul matematicii nu rămâne mereu același. El se schimbă și se dezvoltă paralel cu evoluția omenirii. Știința se aproprie mereu de adevărul etern, pe măsură ce puterile de cercetare ale omenirii cresc. Ca atare, știința e în vecinică viață, în vecinică mișcare, în *devenire*. Niciodată nu vom putea spune că am ajuns la o fază definitivă, imobilă, în știință. Adevărul științific e perfectibil, ceea ce ni-l face drag, căci îl aproprie de omenire. Dar de aci se deduce, în mod logic, o consecință imperioasă: Din moment ce adevărurile științei sunt perfectibile, și deci supuse schimbării, nu putem sprijini pe ele o *afirmare absolută*. Or, religia are afirmări absolute, revelate de Dumnezeu. Ca atare, nu avem atingere între știință și religie. Fiecare are domeniul său bine hotărât. Și e o încercare zadarnică, de a sprijini religia pe știință,

cum s'a făcut de atâtea ori. O dovadă va arăta zădărniciia acestor încercări. Acum vreo 20 ani, Haeckel, încântat de teoriile darwiniene asupra evoluției pe pământ, a crezut că a stabilit o religie nouă, a *monismului*, sprijinită numai pe biologie. Dar azi, întreaga teorie darwiniană e aprig combătută de învățați și aproape dărâmată. Cu ea, cade la pământ toată religia lui Haeckel. Să ne ferim deci de a amesteca lucruri care nu sunt de aceeași natură, acesta e un principiu isvorit din cercetarea matematicii și a științei. Să ne mărginim la studiul desinteresat al științei careia ne-am închinat. Ea ne va da destule satisfacții, dacă suntem vrednici de eforturile ce ne-am luat asupra-ne.

Mai e o concluzie pe care vreau s'o trag. Evul mediu a fost o epocă de echilibru moral perfect. În acel timp fiecare spirit învățat putea să se ocupe de toate chestiunile, fie filosofice, fie științifice.

Un burideoa putea fi mare profesor de filosofie nominalistă la Sorbona și să se ocupe în același timp de chestiuni de matematică. Leonardo da Vinci, pictorul neajuns încă de artiștii omenirii, era un produs intelectual al evului mediu. Cine cunoaște cât de puțin cunoștințele lui în anatomie, mecanică, hidraulică, etc. rămâne cutremurat de universalitatea acestui cap genial. Iar exemplele s'ar putea înmulți.

În timpurile moderne, bogăția rezultatelor obținute prin cercetările științifice, împiedecă puțința unei astfel de cuprinderi a întregii științe într-o singură minte. Dar întreaga gândire omenească formează *un singur tot*, în care fiecare știință e o ramură care se dezvoltă *paralel cu toate celelalte*. Ca atare, ruperea legăturilor între diferitele discipline științifice e o primejdie pentru dezvoltarea normală a *științei*. Când se pierde din vedere întregul, preocupările de specialitate pot conduce la dezvoltări anormale, monstruoase, ale unor părți, în paguba altora. De aceea se simte nevoia grabnică a unui fir conducător, care să înăvâie în mintea tuturor, ținta către care trebuie să se îndrepte cercetările; cu alte cuvinte, *idealul științific* al vremii noastre. Această lumină nu ne mai poate veni de la vreun spirit universal, în genul învățaților din evul mediu, sau din timpul renașterii, căci un astfel de spirit nu se mai poate ivi acum. El trebuie înlocuit cu altceva, potrivit vremurilor de azi: din fiecare ramură a științei să se extragă ceea ce e esențial, să se arate *sufletul* disciplinei studiate, cu tendințele și metodele particulare pe care le întrebuintează, cu greutățile de care se istește și cu orizonturile care se deschid. Din împreunarea și din compararea diferitelor feluri de a gândi în știință se poate alcătui un fel de îndreptar pentru călăuzirea în nemăsurat de marele templu al științei de azi.

Notele pe care le scriem acum au în vedere tocmai încercarea de a pune o piatră în construirea acestui îndreptar. Cum e un lucru fără precedent, e sigur că se vor strecură greșeli de clasificare sau interpretare, căci e fatal ca atunci când se face o sistematizare, să se privească totul dintr'un anumit punct de vedere, care înlătură deplina obiectivitate. Totuși, chiar așa, cred că începutul de cristalizare al unei gândiri matematice, va fi de folos.

În legătură cu imposibilitatea existenței unui spirit universal azi, trebuie să mai însemnăm o latură nouă a matematicii moderne. Încă în evul mediu, noțiunea de naționalitate jucă un rol destul de șters; știința medievală era universală, umană, ea nu cunoștea patrii. De sigur, și azi adevărul e același pentru

toate neamurile. Dar alături de această solidaritate a omenirii în întregul ei, trebuie apăsât încă dela început, cu ocazia examinării evoluției gândirii matematice, asupra faptului că, deși adevărul e unul și același, felul de a-l descoperi poartă toarte adesea pecetea națiunii cerceătorului. Evident, acestea are loc în linii cu totul generale și se vor gasi multe excepții. Dar, se observă că tenința spiritului anglosaxon în știință e de a adună material mult, cât mai mult, uneori chiar fără preocuparea de sistematizare. Spiritul latin, în special francez și italian, prelucrează materialul, îl sintetizează și din el isvorește, în general lumina nouă genială, care crează teoriile ce înglobează rezultatele cunoscute și îngăduie descoperirea de lucruri noi. Iar spiritul german constă în analizarea teoriilor, în cercetarea scaparilor din vedere și perfecționarea lor. Într'un cuvânt, există o pecete a națiunii care crează, în știința universală.

Noi români suntem un popor tânăr, căruia împrejurările istorice nu i-au îngăduit să-și spună cuvântul în știință. Și avem uatoria s'o facem, căci în poporul nostru zac rezerve uriașe de înțelepciune și de artă. Trebuie să le scoatem la iveală cu orice sacrificii, și cât mai repede. Căci azi, taria și valoarea unui popor se judecă după partea pe care a adus-o la lumii comun al omenirii în știință și în artă. Și e o nelegiuire să lăsăm să se prapădească comori, care ne-ar ridica în rând cu celelalte neamuri.

În ceea ce privește matematica, avem pilde care ne îndrituesc să credem că neamul nostru e merit să stea cu fala în rândul celorlalte. De și începători în știință ca popor, avem oameni respectați de învățații străini.

Profesorul *G. Țițelca* a fost președinte al unei Secțiuni în Congresul internațional de matematicieni din Toronto. Iar acum a fost chemat să facă cursuri în școale de unde se răspândește de opt veacuri lumina în întreaga omenire, la Sorbona din Paris. Un alt profesor, *D. Pompeiu*, a fost chemat încă de acum câțiva ani la această mare cinste pentru Români. Iar cinstirea ne înduioșează și însufleștește cu atât mai mult, cu cât *D. Pompeiu* a început viața științifică fiind institutor.

Să-i luăm ca pilde și ca îmbold la muncă, astfel ca fiecare să dea toate eforturile de care e capabil, pentru știință. Astfel se va naște și la noi mediul în care se vor putea dezvoltă genii universale. Munca noastră umilă are duioșia ei, căci e cu totul desinteresată și închinată preamării adevărului și a patriei noastre.

Dr. P. Sergescu.

A apărut:

Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat de N. ISTRATE

șeful serviciului regional de statistică Cluj. Cuprinzând informațiuni asupra comunelor, noua împărțire administrativă, întroducere statistică asupra populației și noua hartă a Ardealului și Banatului.

Această lucrare vastă și folositoare, a apărut în tip. »CARTEA ROMÂNEASCĂ«, CLUJ, și costă lei 120.

Un roman al vieții țărănești polone:

„Țăranii“ de Wl. St. Reymont

Premiul Nobel pe 1924 a fost acordat scriitorului polon Wl. St. Reymont pentru o activitate literară despre care la noi se știe foarte puțin. Cunoștințele noastre despre literatura polonă s'au învățat mereu în jurul lui Sienkiewicz, când ele ar fi trebuit să îmbrățișeze întreagă această literatură care ni se apropie atât de mult prin realitățile dela care pornește și prin spiritul de care e animată. În contactul cu literaturile streine, râvna noastră a mers până la Rabindranath Tagore, dar am ocolit tocmai literatura a cărei cunoaștere mai adâncă putea să constituie o școală fără greș pentru stimularea energiilor noastre literare.

Desființată ca stat și împărțită între trei stăpâniri, toată voința de a dura a Poloniei s'a refugiat în literatură. Mai ales după insurecția din 1863, înteinindu-se atunci acțiunea de aspirare din partea stăpânitorilor, literatura polonă ajunge locul de luptă în care se adună și se organizează toate puterile rezistenței naționale. Cine a citit paginile de anchetă ale lui Jules Huret și s'gduitoarea carte a scriitorului de care vrem să vorbim aici, *Apostolatul Cnutului*, acela a putut să înțeleagă nu numai ferocitatea operei de desnaționalizare la care au fost supuși polonii, ci și fanatismul rezistenței de care necontenit s'au izbit asupritorii. Timp de patruzeci de ani, începând cu 1863, viața publică a Poloniei este urmărită și lovită în toate manifestările ei naționale. O cenzură nemiloasă pândeste la fiecare pas activitatea intelectualilor și a scriitorilor. Pentru a împiedeca orice alusiune la renașterea și eliberarea politică a Poloniei, poezii sunt oprii să întrebuițeze în versurile lor cuvântul „primăvară“. În mijlocul acestor prigoniri însă, literatura devine însuși organul de luptă al sufletului național polonez. Cu cât apăsarea e mai grea și mai cruntă, cu atât și colaborarea dintre literatura și viața poloneză e mai directă, mai intimă și mai fecundă. Gândirea scriitorilor se ascute, simțirea lor se adâncește și cuvântul scris descopere în el puteri nouă de expresiune pentru a se face înfeles pe deasupra și împotriva vîgilenței asupritorilor. Romantismul creiat de intelectualii și scriitorii emigrați în frunte cu Mickiewicz și

Krasinski e acum pe sfârșite, și în locul lui se desvoltă o nouă literatură în care inspirația scriitorilor se razimă pe contactul direct cu viața colectivă. Este literatura marilor scriitori militanți: *Kraszewski, Teodor Jez, Boleslav Prus, d-na Ōrzeszko*, în fruntea cărora strălucește *Sienkiewicz*, răscolitorul epic al tuturor surselor de mândrie națională.

Dar contactul scriitorilor cu viața colectivă descopere în curând realități nouă a căror cunoaștere nu va întârzia să determine o nouă epocă în desvoltarea literaturii polone. Într'adevăr, la sfârșitul veacului trecut, emanciparea țăranilor, proclamată de guvernul revoluționar la 1863, începe să-și vădiască rezultatele. Viața Poloniei se resimte puternic de avântul energiilor rurale. Clasa țărănească, numeroasă, instărită și animată de o nouă conștiință, se împune nu numai ca o realitate economică, ci și ca o sursă de înviorare a vieții morale poloneze. În aceiași vreme, alături de realitatea vieții țărănești, își face apariția și realitatea vieții industriale. Contactul cu aceste două realități provoacă, începând cu anul 1900, o nouă expansiune literară din mijlocul căreia se desprind cei doi mari romancierii ai Poloniei de astăzi: *Zeromski* și *Reymont*. Amândoi încep prin a fi atrași de problemele morale și sociale născute din desvoltarea vieții industriale. Dar pe când, la cel dintâi, noile condițiuni de viață create de industrie apar ca o sursă de descompunere morală, la cel de al doilea ele nu sunt de cât nu nou prilej de stimulare și afirmare a energiilor țărănești. În romanul său, *Cei fără adăpost*, apărut în 1900, *Zeromski* înfățișează miseriile și desastrele morale provocate de desvoltarea mașinismului. Ca un răspuns oarecum la acest roman, *Reymont* scrie *Pământul făgăduinței* în care, spre deosebire de *Zeromski*, face să triumfe puterea de adaptare a țăranului polon smuls din mediul lui firesc și aruncat brusc în vârtejul vieții de fabrică. Pe când *Zeromski*, prin urmare nu vede de cât destrămarea morală la care dă naștere mașinismul, *Reymont* vede și acel nou val de energie pe care-l reprezintă ascenziunea clasei țărănești și care răzbind tot mai mult spre suprafața vieții poloneze în-

dreptătește o atitudine plină de optimism în fața noilor transformări sociale. De aceea, după ce ne-a înfățișat energia țărănească transplantaată în mediul industrial, *Reymont* se coboară în chiar mediul în care s'a dospit această energie pentru a da acea grandioasă închegare de epopee care e romanul său *Țăranii*. Ridicat el însuși din mijlocul țărâ-nimei și cunoscând viața acesteia tocmai în epoca ei de viguroasă expansiune socială și națională, *Reymont* întrupează, ca scriitor, avântul epic al energiilor rurale. Și într'adevăr, nici n'am putea găsi o mai bună caracterizare pentru romanul său decât numindu-l *epopeia vieții țărănești*. În toată literatura universală nu găsim un alt scriitor care să fi redat structura acestei vieți cu mai multă precisiune și cu mai multă amploare. Cu toată ambiția lui de a cunoaște societatea franceză de sus până jos și de a face din opera lui reprezentarea totală a vieții, *Balzac* a dovedit în *Les Paysans* că nu cunoaște de cât superficial elementele vieții țărănești. Din romanul lui *Gogol*, *Suflete moarte*, ca și din întreaga literatură rusească, cunoaștem țărani, dar nu cunoaștem însăși țărâ-nimea privită ca forță colectivă, cu structura, cu legile și funcțiunile ei bine determinate. Chiar *Blasco Ibanez*, scriitorul care a adus în opera lui o atât de bogată cunoaștere a vieții claselor de jos, nu s'a putut ridica, în ce privește țărâ-nimea, de cât până la *Pământuri blestemate* în care *huerta* apare mai mult evocată de cât zugrăvită.

Cel dintâi scriitor, prin urmare, care ne coboară cu adevărat în intimitatea vieții țărănești, făcându-ne s-o cunoaștem în toate elementele ei caracteristice, este fără îndoială scriitorul polon *Reymont*. *La el, realitatea țărănească trăiește în simțuri sub forma senzațiilor proaspete peste care n'a apucat încă să se aștearnă nici o preocupare de intelectual*. De aici bogăția și vigoarea amănunțelor care-i încarcă și-i însuflețesc romanul și care ele singure, fără interpunerea unei viziuni preconcepute, (la *Blasco Ibanez* apare de atâtea ori socialistul) construiesc și caracterizează viața țărănească. Scriind „Țăranii“, *Reymont* nu și-a pus nici o problemă în care să între preocupările lui morale sau sociale. El n'a vrut să ne arate nici suferințele țărâ-nimei, nici virtuțile ei. Spectacolul vieții țărănești ni se înfățișează liber de orice amestec al ideilor și

al filosofiei autorului. Dacă e totuși o filosofie, aceasta se încheagă singură din însăși desfășurarea vieții. Căci romanul lui Regmont nu ne înfățișează un țaran, doi sau mai mulți puși să se manifeste în cadrul unei anumite situațiuni care să cuprindă în ea elementele, pregătite mai dinainte, a'e unui conflict gramatic, ci, sub forma biografiei unui sat, el îmbrățișează întreaga colectivitate țărănească în momentele mărunte ca și în momentele solemne ale vieții ei. Satul întreg se mișcă în acest roman într-o acțiune vastă care cuprinde în desfășurarea ei toate cele patru anotimpuri și prin urmare toate amănuntele, toate elementele și toate împrejurările vieții țărănești. Evident că, în mișcarea ei, colectivitatea se descompune într-o sumă de tipuri caracteristice înconjurate de o imensă figurație, dar eroul romanului rămâne până la sfârșit *colectivitatea* care nu se compune de cât pentru a se încheaga cu mai multă putere. Sentimentul primar care dirijează această colectivitate este seilea de avere. Buna stare materială este sursa ierarhiei valorilor și regulatorul raporturilor dintre om și om. Boryna domină fiindcă are avere. Spre el sunt îndreptate toate privirile și în jurul lui se mișcă întreaga colectivitate. Pentru avere, tatăl se ceartă cu fiul, și tot pentru avere Dominișowa primește să-și mărite fata cu chiaburul Boryna care mai e tânăr. Dar sentimentul acesta crâncen al iubirii de avere este împletit cu atâtea alte sentimente, în cât el nu împiedică vădirea întregului suflet al colectivității. După diferitele momente și împrejurări ale vieții țărănești, acest suflet își vădește neconținut alte ascunzișuri, cu alte tendințe, cu alte porniri. Răvnitor la cei bogați, el respectă proprietatea; având cuvinte de zeflemea pentru preot, el este totuși profund religios, cărtitor împotriva autorității, el îi recunoaște totuși necesitatea: rău, crud și violent în mijlocul năcazurilor lui, el devine așezat, smerit și iertător în momentele solemne ale vieții. Căci peste toate manifestările acestui suflet, fie de ură, fie de iubire, plutește neconținut o puternică disciplină morală care este a colectivității, este a tradiției, este a veacurilor. Această disciplină, depositată în credințe, în obiceiuri și în superstiții, domolește și stăpânește instinctele făcând posibilă viața colectivității. Bălciul, claca dela Boryna, pelerinajul din ziua morților,

nunta lui Boryna cu Jagusia, înmormântarea lui Kuba, sărbătorile Crăciunului, sunt tot atâtea prilejuri în care această disciplină, izvorând din adâncimile sufletului țărănesc, își afirmă puterea ei normativă. Și poate că forța epică a romanului stă tocmai în această însușire pe care o are autorul de a împresura viața și manifestările individului cu puterea morală a colectivității. Începând cu Kuba, sluga lui Boryna, și sfârșind cu Boryna însuși, fiecare înfățișează o neîntreruptă năzuință de a se pune în acord cu această putere. A dobândi un loc de cinste în mijlocul colectivității este ținta supremă pentru care muncesc și se sbat toți eroii romanului. Singura ființă care crede că poate sta în afară de rânduielele vieții colective este frumoasa și voluptuoasa Jagusia. Dar, la urmă, ea piere lovită de puterea colectivității.

Romanul lui Reymont, pe care-l dorim tradus cât mai curând și în limba noastră, e o strălucită desmărire a acelor cari cred că un scriitor nu se poate inspira din mediul vieții țărănești. *D. Tomescu*

Întâiu Decembrie...

— Radiotelefonie. —

Un inginer — inventator mălămuria: „Radiotelefonie s'a realizat. Auzim dela distanțe enorme... azi-măne vom și vedea, tot mai clar... Unde aeriene... transmisiune... receptor“...

Îndrăsnii să-l întreb: „Invenția se poate aplica numai în spațiu; nu s'ar putea și în timp?“

— Cum înțelegi?

— Înțeleg, să putem prinde și undele, cari au vibrat, cu câteva zile în urmă, sau cu câțiva ani...

— Hm! O idee!

Dar e greu... Undele s'au risipit, cum o să le mai dai de urmă? Și ce ai vrea?

— Adunarea dela Alba-Iulia. Se implinesc șapte ani... Undele s'au risipit, dar n'au dispărut cu totul; să le prindem!

— Greu, prietene, greu! Dar să încercăm și imposibilul. Asta e menirea științei.

— Să încercăm...

* * *

Când ne întâlnirăm, după câteva zile, inventatorul avea un zimbet de Napoleon:

— S'a arangat... Am prins taina... Dar aparatul nu e destul de perfecționat. Vino deseară.

Ne-am așezat în fața pânzei

magice, în lumina scăzută a unor lanterne invizibile.

Am rămas încrămăciți, ca în fața unei minuni.

Deslușiam, pe pânză, gara dela Alba-Iulia și recunoșteam lumea, ca se da jos din trenuri, fluturând steaguri tricolore. Revedeam grupul nostru... mă revădeam, întinerit cu șapte ani, călcând prin zăpadă și noroi, cu bocancii mei de gardist umpluți cu paie și hârtie... și în tot pasul oameni cunoscuți, și îmbrățișeri, și lacrimi...

Oamenii curgeau din toate părțile, ca o revărsare de ape, cari au măturat din cale zăgazarile... Moșii, în straie albe coborau de pe coaste și, aproape, pe drumul de țară al Ighiuului un șarpe negru, uriaș, se târa cu spaimă: restul trupelor germane, bine echipate încă, cu tunuri grozave, dar cu capetele plecate, sub povara omoritoare a prăbușirii.

* * *

Dar tabloul era muș, ca o pantomimă, ca un film.

Prietenul meu înțelese gestul meu întrebător și spuse grăbit:

— A, da, uitasem...

Învârti un șurub la aparat și toată lumea aceasta de năluci, — ca aceea din infernul lui Vergiliu — prinse să grăiască și să țipe...

S'auzia, la început, ca un zumzet de albine, apoi tot mai precis, până ajunserăm, să deslușim țipetele noastre delirante de atunci: „*Trăiască România Mare!*...“

Dar erau mai slăbite... deși se auziau destul de bine...

Am parcurs încăodată drumul triumfal

Am recunoscut automobilul cu ofițerii români, asupra căruia mulțimea s'a năpusit, gata-gata să-l răstoarne...

Pe urmă adunarea din cetate, vorbirile, entuziasmul delirant, lacrimile, ce nu se mai puteau opri...

Și afară, pe câmpul de alături, poporul aclamând unirea, în țipete și lacrimi de fericire, ascultând oratorii, cu grai de arhanghel...

* * *

Așa a fost.

Aveam impresia, că sunt în Câmpiile Elisee. Într'o altă planetă, și priviam de acolo, aspectul unei zile fericite din viața mea pământeană...

Numai glasurile mi se păreau mai domoale... și țipetele prinse în surdina...

Inginerul îmi dete explicații, pe cari nu le înțelegeam, și din cari n'am reținut decât expresia: „cu pătratul depărtării...“ *Al. Ciura.*

Invățământul muncitoresc

În ultimul timp Ministerul muncii și în special directorul învățământului d. inginer *Stavri Cunesco*, a desfășurat o remarcabilă activitate pe terenul învățământului muncitoresc. Această activitate nu s'a mărginit numai la întemeierea câtorva școale, ci a dat acestui învățământ și o atmosferă prielnică, i-a imprimat un suflu puternic și a creat un corp profesoral entusiast și devotat cauzei.

Se vede însă că invidia nu ne îngăduie să facem nimic bun în țara aceasta.

După organizarea învățământului primar, conducătorii Ministerului instrucției publice au trecut la organizarea învățământului de al doilea grad, și atunci s'a pus chestiunea învățământului profesional și de continuare și s'a redeschis vechiul litigiu între diferitele Minister, care au organizat școale de specialitate, și Ministerul instrucției, cari pretinde conducerea întregului învățământ public. Ministerul instrucției pretinde și învățământul muncitoresc, după cum pretinde toate școalele organizate de diferitele Minister în cursul timpurilor.

Organizatorii învățământului muncitoresc s'au agitat, profesorii acestui învățământ au protestat, Ministerul muncii a vărsat o lacrimă de jale, dar forțe politice tari înving orice piedică în drum și învățământul va trece întreg în mâna Ministerului instrucției. Este Spiritul fostului ministru *Haret* care stăpânește și astăzi Ministerul instrucției, iar actualul Ministru al instrucției, care râvnește la titlul de urmaș al lui *Spiru Haret*, „omul școlii“, și care are o pondere politică remarcabilă în partidul său, pune întreg prestigiul său în cumpănă, pentru realizarea „învățământului public integral“. Cine îi va putea rezista în interiorul partidului său? Chestia învățământului muncitoresc nu va găsi apărător în Ministerul muncii cu mult mai puțin prestigiu politic ca colegul său dela instrucție.

Lupta pe chestia învățământului special între Ministerele economice și cel al instrucției durează de un sfert de veac.

Înainte de 1901 învățământul profesional depindea, potrivit legii lui *Petre Carp* din 1894, de Mi-

nisterul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor. În 1899, sub ministeriatul lui *Spiru Haret*, s'a adus o nouă lege de organizare a învățământului profesional, prin care școalele profesionale, industriale, comerciale, agricole erau trecute la Ministerul instrucției. Această lege promulgată la 31 Martie 1899 nu a fost pusă în aplicare de guvernul conservator, care a urmat guvernului liberal demisionat, iar peste un an Dr. N. Istrati, ministrul instrucției în guvernul conservator a adus o lege care desființează legea liberală din 1899 și retrimite Școalele profesionale la Ministerul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor. Din întâmplare și legea lui Istrati din 1900 a avut aceeași soartă. Guvernul conservator căzând, această lege a fost desființată de guvernul liberal care s'a reîntors în 1901, reluând legea din 1899.

De atunci lupta a continuat. Încercări de a strămuta școalele profesionale la Minister corespunzătoare au fost înfrânte. Ne având o cale directă Ministerele economice au înființat, rând pe rând școale în afară de sistemul școlar al Ministerului instrucției speciale, unele care au atins o însemnătate deosebită, și un apogeu strălucit. Astăzi sunt foarte multe școale conșuse de Ministerul agriculturii, industriei, lucrărilor publice, războiului, muncii, spre neîncetată nemulțumire a Ministerului instrucției. Până acum nimeni nu a reușit să rezolve chestiunea aceasta, și să redea Ministerelor economice și sociale, școalele profesionale. Iar de prezent Ministerul instrucției le reclamă dintr'un principiu sec și neînțeleător al realității.

Chestiunea s'a mai pus încă odată cu putere în 1908, când s'a înființat Ministerul industriei și comerțului. Dar și atunci guvernul era dat de partidul liberal — și cât a fost în viață *Spiru Haret*, el revenea regulat la Ministerul instrucției — și în ce privește învățământul concepția despre școală a lui *Spiru Haret* domina. Nici încercarea de atunci de a trece școalele profesionale la Ministerul industriei nu a reușit.

Fostul ministru *Haret* avea atâta autoritate în partidul liberal și guvernele date de acest partid, în

cât nici Ministrul *A. Djuvara*, unul din cele mai mari talente ale partidului liberal de pe acela vremuri, Ministrul care a înființat Ministerul industriei și comerțului, și nici opoziția reprezentată prin cele mai puternice personalități politice conservatoare, nici raportorul legii de organizare a Ministerului industriei și comerțului, care de astă dată era un mare om politic, *Emanuel Porumbaru*, nici Camera guvernamentală întreagă nu au putut să treacă peste voința nestrămutată a lui *Spiru Haret*. Acest om a fost cel mai pregătit din generația sa și poate încă pentru multe generații, în ce privește organizarea învățământului public. Nu știm dacă dintr'o convingere nestrămutată, sau dintr'o încăpăținare politică, *Spiru Haret* a ținut ca întreg învățământul, fie el intelectual sau profesional să fie la Ministerul instrucției, însă această opunere a lui a fost fatală pentru întreg învățământul nostru profesional.

De atunci au trecut peste noi epocile grele din 1913 cu războiul balcanic, 1914—1918 cu războiul mondial, apoi 1919—1925 cu unificarea și refacerea, și organizarea învățământului a trecut pe a doua linie. Doar dacă ici colo diferitele ministere și-au continuat încercările de a crea școale profesionale, în afară de legea de organizare a învățământului, și ferite de spiritul didactic al Ministerului instrucției.

Chestiunea se pune din nou astăzi cu organizarea învățământului public pentru întreaga Românie mare.

Desigur că în interesul învățământului public general ar putea fi ca toate mijloacele de cultură și civilizație să se găsească într'o singură mână. În mâna unui Minister al instrucției publice, sau al culturii naționale, pentru ca toate felurile și gradele de învățământ să se împline în chip fericit, pentru ca fiecare cetățean să capete o cultură complexă și adevată profesiei și locului său în societate. Însă acel ministru nu poate fi stăpânit de un singur spirit, și școalele diferitelor feluri de învățământ nu pot fi conduse în aceeași concepție. Și învinuirea mare care o aducem Ministerului nostru de instrucție este tocmai aceasta.

Caracterul imprimat școalelor profesionale conșuse de Ministerul instrucției nu este acela potrivit vieții economice. În ele totdeauna partea profesională, și mai cu seamă aplicarea lor la viață, a fost

socotită ca o anexă. La Ministerul instrucției, școalele profesionale au fost concepute după normele și în planul general al învățământului nostru, cu treptele primare, secundare, superioare, normă nepotrivită școalelor profesionale, care trebuie să formeze în chip complet elementele pentru anumite necesități economice. Școalele profesionale stratificate nu sunt bune de cât să dea profesori pentru diferitele școale profesionale, sau funcționari, ele nu sunt potrivite pentru viața economică a țării. Noi nu avem nevoie numai de școale care să ne dea profesori și funcționari, ci de școale care să ne dea oameni de practică economică, buni comercianți, buni meseriași, buni lucrători, buni agricultori. Avem nevoie de școale în care tinerii să capete educația profesională necesară pentru carierile practice cărora se destină.

Școalele profesionale ale ministerului instrucției de sus și până jos, sunt școale teoretice. Elevii școalelor comerciale nu pot intra în comerț fiindcă nimeni nu-i primește la o a doua învățatură. Intreprinzătorii preferă pe acei mai puțin pregătiți teoretic, dar ridicați în viața practică, de cât pe absolvenții școalelor comerciale dobă de carte, dar incapabili să scrie o scrisorie comercială, sau să ție un registru. De asemenea, sistemul didactic al școalelor de meserii de supt autoritatea Ministerului instrucției este pretutindeni condamnat. Aceste școale niciodată nu-și pot ajunge menirea dacă nu stau într-o permanentă și vie legătură cu meseriile ce se practică în realitate, dacă nu sunt de fapt supravegheate și îndrumate de meseriași activi și destoinici pentru ca acei trăiți în viața practică să-i îndrume pe tinerii ce îi vor urma și lua locul, și să-i scoată în adevăr înarmați și pregătiți pentru viață. Școalele de meserii ale Ministerului instrucției nu au dat meseriași, ci funcționari, profesori de școale elementare, conductori tehnici pe la primării, orce, numai meseriași buni și destoinici, nu.

În fața acestei concepții și a rezultatelor profesionale, principiul integralității învățământului și conducerea unitară a Ministerului instrucției sunt un dezastru pentru viața noastră economică. Aceste școale vor continua să facă din români, funcționari, și să lase mai departe viața economică pe mâna celor de altă rasă.

Până acum încă nefericirea nu era complectă. Supt conducerea Ministerului instrucției nu erau decât școalele comerciale și cele de meserii. Ministerile economice întreprindeau multe școale conduse în spiritul economic, iar Ministerul muncii organizase învățământul muncitoresc. Puținele școale profesionale ale Ministerului instrucției, nici nu corespundeau necesităților, și numărul restrâns de absolvenți putea să se îndrepte către alte cariere decât cele practice, fără nici o pagubă mai mare pentru economia generală. Profesiunea era învățată în atelier, în biuro, în prăvălie, și pentru elementele muncitorești cu o cultură redusă — patru clase primare — se organizase învățământul muncitoresc, unde pe lângă complectarea cunoștințelor intelectuale căpătate în școala primară, se făcea și complectarea cunoștințelor profesionale căpătate în viața practică. În general aceste școale conduse și supravegheate de oameni din viața economică, mai totdeauna, de însăși patronii acelor ucenici sau lucrători, ele erau — și sunt încă — stăpânite de un spirit practic, mult mai potrivit vieții economice.

Prin noul proiect de lege al organizării învățământului de al doilea grad, învățământul muncitoresc este răpit Ministerului muncii și încadrat în sistemul rigid al Ministerului instrucției. Partea exterioară este firește respectată. Învățământul e obligator, patronii, părinții și ucenicii garantează împlinirea acestei obligativități. Cursurile sunt de 12 ore pe săptămână, și niciodată după ora 9 seara. Programele prevăd pe lângă cursuri de complectare a învățământului primar, cursuri în legătură cu partea teoretică a meseriilor. Dar sufletul acestor școale, nu mai este acel al școalelor de continuare și de întregire, al învățământului muncitoresc de mai înainte.

Școalele noi vor fi numite *gimnaziile muncitorești și liceele muncitorești*. Ce uniformitate simetrică! Ce perversitate a înțeleșului învățământului practic! Iar două grade suprapuse, iar etajări ridicule și inutile! De ce nu am merge, în continuare, la *universitățile muncitorești*, nu în sensul universităților scandinave și daneze, ci în sensul celor bolșevice unde la început foștii servitori deveniseră profesori, și unde fuseseră scoase din învățământ anumite discipline nepotrivite

cu idealul bolșevic? De ce nu?

Programele acestor școale nu vor fi unele corespunzătoare intereselor pentru care sunt întemeiate, ci unele orientate după programele gimnaziilor și liceelor aplicate „cu adaptările necesitate de timpul — două ore pe zi — de care dispun elevii lor“. Prin urmare o caricatură de program, un rezumat de program, al unui alt învățământ, cu altă destinație și cu altă organizare.

Profesorii și directorii școalelor învățământului muncitoresc sunt luați dintre profesorii și directorii școalelor profesionale — după noul proiect *gimnaziilor și liceelor industriale, comerciale, agricole* — a căror mentalitate și concepție didactică o cunoaștem. Chiar dacă în învățământul muncitoresc influența lor nu va fi atât de rea ca în învățământul profesional, fiindcă temeiul educației ucenicilor și muncitorilor e în atelier și prăvălie, supt supravegherea patronilor însăși, totuși acest fel de a concepe învățământul muncitoresc îl împiedică de a avea dezvoltarea care o poate avea, și tot binele pe care îl poate aduce vieții economice. Situația noastră economică, prin aceasta nu va fi mai proastă ca mai înainte, dar nici mai bună.

Dacă Ministerul muncii nu este capabil să salveze, din cauze politice, învățământul muncitoresc, dacă nu e capabil să-și apere munca sa, trebuie să se găsească alte căi și alte mijloace.

Învățământul muncitoresc trebuie să corespundă scopului său. Muncitorii și meseriași sunt interesați tot atât ca și societatea însăși la buna organizare și dezvoltare a acestui învățământ. Dela mișcarea și protestarea lor așteptăm rezolvarea problemei acesteia.

Chemăm prin aceasta masele muncitorești și pe toți acei cari se interesează de propășirea noastră economică la o mișcare comună.

Salvați învățământul muncitoresc!

N. Ghiulea

Abonamentul plătit înainte este
razimul cel mai solid al unei
publicații și garanția dezvoltării
presei în ARDEAL

+++++
+ Răspândiți Societatea de Maină +
+++++

O nouă concepție filosofică

Cine ar fi putut spune, nu mai departe decât acum un deceniu, că din laboratorii psihologiei experimentale însăși s'ar putea ridica așa curând glasuri, care să susțină și să dovedească, tot prin experimente, că chipul cum psihologia experimentală de până acum analiza și explica fenomenele sufletești este complet greșit și că toată munca trebuie începută de la capăt? E adevărat că filosofi de mâna întâi, printre cari e de ajuns să cităm pe W. Dilthey nemulțumiți de rezultatele și metodele psihologiei experimentale, au cerut o nouă psihologie. Nu fiindcă, după ei rezultatele psihologiei experimentale ar fi fost greșite, ci glasul după o nouă psihologie isvoră, acum două decenii, din nevoia de-a obține o bază sigură neclintită pentru istorie în primul rând și în genere pentru științele morale. Psihologia experimentală, care pleacă de la elemente — senzație, percepție, reprezentare, etc. — căutând, ca orice știință exactă, prin sinteză și analiză, să stabilească legi, nu putea servi ca fundament istoriei. Pe de altă parte în câmpul cercetărilor istorice prindea tot mai multe rădăcini convingerea că fără o temeinică cunoaștere a sufletului omenesc, știința istoriei nu poate face progrese. Ce era de făcut? Istoria avea nevoie de psihologie, dar psihologia nu era în stare să dea istoriei ceea ce aceasta căuta. De aceea s'a încercat, — cum a făcut-o Dilthey în comunicarea lui dela Academie de acum două decenii — să se fundeze o nouă psihologie care în cercetările ei să nu mai plece dela elemente, de la părți, ci dela întreg, de la tot. Istoriei nu-i trebuie o psihologie care, ca științele exacte, atomizează, adună elementele spre a obține întregul explică mecanic, cauzal, fenomenele sufletești, căci cu aceste date în mână istoricul nu înțelege cu o iotă mai mult un fenomen istoric. Pot ști foarte bine ce înseamnă senzație, act de voință, afect, pot da cea mai bună definiție a acestor atomi sufletești, toate acestea nu-mi ajută însă să pătrund mai adânc în spațiul moral al unei epoci, să înțeleg cum și de ce un fapt istoric a avut loc. Istoricul are nevoie de o psihologie, care nu explică, ci descrie, care nu pleacă de la părți, ci de la tot, care nu caută să stabilească legi, ci să înțeleagă. Fiind că istoria lucrează cu alte categorii de cât științele exacte, ea are nevoie, nu de o psihologie care întrebuintează metodele și categoriile științelor exacte și urmărește același țel ca și aceste științe, ci de o

psihologie care lucrează cu categoriile ei.

Dar dacă aceste năzuinți de a pune bazele unei noi psihologii pleacă din nevoi streine de psihologia experimentală, iată însă că acum glasurile de revizuire a fundamentelor psihologiei experimentale se aud chiar din interiorul laboratorilor ei. Procedul de a despica un fapt sufleteș în bucățile lui componente, de-a stabili raporturi invariabile între aceste bucăți sau de-a mă ridica prin sinteză de la elemente la complexe nu se adevărește să fie cel exact. În chipul aceste fenomenul sufleteș pierde tocmai ceea ce constituie eminentemente natura lui. Ehrenfels cel dintâi a atras atențiunea psihologilor asupra unui fapt simplu, care capătă o mare însemnătate în istoria psihologiei. Iată faptul: o melodie pe care-am auzit-o cândva, o recunoaștem dacă o auzim iarăși după mai multă sau mai scurtă vreme. Cum e posibil acest act de recunoaștere? Psihologia tradițională răspunde: elementele melodiei s'au întipărit în memorie și când auzim a doua oară melodia o recunoaștem. Intreaga melodie e în funcție, de elemente memorate. În fața acestei explicări se ridică însă un fapt: noi recunoaștem melodia, chiar dacă ea a fost transpusă. Deși elementele nu mai sunt aceleași, noi totuși o recunoaștem. Și Ehrenfels explică faptul în chipul următor: să presupunem că melodia s'ar compune din șase tonuri, că atunci când aud a doua oară melodia aceste tonuri sunt transpuse, cum se face că eu recunosc melodia, deși nu mai am de-a face cu vechile elemente? Prin faptul, răspunde Ehrenfels, că la aceste șase elemente se adaugă un altul pe care el îl numește „Gestaltqualität“. Acest nou element este factorul important, decisiv, care mă face să recunosc vechea melodie, deși transpusă.

Plecând de la acest fapt psihologic simplu și de la explicarea pe care i-o dă Ehrenfels, profesorii din Berlin, Max Wertheimer și Wolfgang Köhler, au încercat să pună bazele unei teorii care se răsfrânge nu numai asupra disciplinelor filosofice, ci și asupra științelor exacte și pe care ei o numesc cu o expresie, care din păcate nu poate fi tradusă în limba noastră, „Gestalttheorie“. E adevărat, se întrebă ei, că în exemplul de mai sus faptul își găsește explica: ea într'un al șaptelea element, care se adaugă la cele șase? Cum se face că dacă la un lucru modific toate elementele lui, el rămâne același, și dacă modific numai ceva-ceva la el lucrul se

schimbă complet? Unde stă explicația acestui fapt? Nu se adaugă nimic, spun ei. Nu elementele componente ale melodiei ne fac s'o recunoaștem, ci melodia însăși în întregul ei. Căci „fiecare parte a unui întreg este determinată de structura internă a întregului din care face parte“. Fiecare parte a unui întreg, de orice natură ar fi el, stă într'un „raport dinamic funcțional cu întregul“. Orice fapt sufleteș nu poate fi cunoscut și înțeles în ceea ce constituie esența lui, dacă nu-i privit în raportul lui intim, funcțional, de parte a unui întreg. Așa în exemplul de mai sus, nu melodia e în funcție de diferitele tonuri, ci fiecare ton e în funcție de melodie. Melodia nu-i ceva secundar, care se adaugă la tonuri, ci ea-i primar dată, ea-i factorul care explică rolul elementelor.

Nu numai în psihologie se poate dovedi acest lucru. Știința matematică însăși se bazează pe același adevăr elementar. Un principiu matematic, luat izolat, nu are nici un sens. El câștigă importanță numai privit în rolul pe care-l joacă el într'un sistem în legătură cu adevărurile pe care le presupune și cu consecințele la care duce. Ceea ce constituie valoarea lui e tocmai dinamica pe care el o revelează cu întregul. A înțelege un principiu matematic în funcțiunea lui înseamnă a-l privi din punct de vedere al totului, a-i afla rolul pe care-l împlineste în tot. Să luăm din matematică un exemplu concret: un patrat nu-i o simplă împreunare a patru laturi, care formează patru unghiuri drepte, ci el constituie un tot intim, dinamic, care nu rezultă din sumarea părților lui. Și aceasta este esențialul.

Același fenomen se constată în logică. Și aici prin asociere, prin sumare nu obținem întregul și nici un fapt logic nu poate fi explicat în chipul acesta. Cum definește de pildă logica tradițională judecata? De obicei așa: o judecată este o împreunare a două noțiuni. Dar e adevărat că într'o judecată n'avem decât o simplă împreunare a două noțiuni? Doamne păzește, spun reprezentanții noii teorii. O judecată e o structură logică, o plămădire rațională, care numai ca întreg poate fi înțeleasă și poate avea valoare. Mai întâi, o judecată are un conținut, un înțeles, pe care nu-l au elementele ei: o noțiune nu poate fi niciodată adevărată sau falsă. Judecata cuprinde prin urmare ceva principal nou față de elementele ei, iar valoarea ei stă în structura ei internă ca întreg, în conținutul ei logic care nu-i nici compus, nici nu poate fi descompus, fără a-i răpi înțelesul. Valoarea unei judecăți stă în dinamica

ei ca întreg. *Același lucru se observă la silogism. Și aici nu prin impunere, prin sinteză, prin mecanică asociere a două elemente — judecăți — vom obține ceea ce-i în adevăr un silogism, ci punctul de plecare pentru o științifică cercetare a problemei tot întregul îl formează.*

Autorii acestei teorii se străduiesc să dovedească prin experimente și cu exemple din diferite științe, că avem de-a face cu un fenomen științific universal, că în orice cunoștință, în orice cercetare, totul, întreg sau cum zic ei, „die Gestalt“ este primordialul. Exemple din psihologia copilului și a popoarelor primitive, din fizică și matematică, din logică și teoria cunoașterii, tind să se confirme veracitatea susținerilor lor. Astfel noua teorie, deși deocamdată în faza programatică și a cercetărilor experimentale de început, totuși prin universalitatea cercetărilor pe care le întreprinde și a unui orizont nou pe care-l deschide, poate fi numită o nouă concepție filozofică. Problemele pe care le pune preocupă cercurile filozofice și rămâne ca cercetările viitoare să dovedească cât de departe se poate merge cu această teorie în cercetarea realității — fizice și psihice. Deocamdată a fost pusă problema fundamentală.

Berlin, 16 Noemvrie.

N. BĂGDAZAR

Cronica medico-socială

Intensificarea învățământului igienii

Nu se poate vorbi de o îmbunătățire simțitoare a sănătății publice atâta timp, cât fiecare cetățean nu are trează conștiința responsabilității sale în materie de profilaxie și igienă. Măsurile legislative sau rămân infructuoase sau dau rezultate derizorii, dacă pelângă opera oficială de asanare a statului nu intervine concursul unanim al tuturor păturilor cetățenești. Igiena implică în sine noțiunea de morală, pentru că la simțul moral fac apel avertismentele imperative ale igieni, atunci când cer respectarea regulilor de igienă pentru binele comun. Din păcate la noi nici chiar pătura intelectuală nu este destul de bine inițiată în disciplina igienică. Căuza acestei lacune este în mare parte defectuoșitatea programelor analitice ale școalelor de diferite grade, cari neglijează aproape complectamente studiul igieni. Cu o oră pe săptămână, ca materie secundară predată numai în două clase din cursul secundar (cl. a 4-a și a 8-a) nu se poate realiza decât o șubredă infiripare de vagi cunoștințe: Inovațiile cari s'ar face și cari își cer

categoric înfăptuirea prin *intensificarea învățământului igieni și generalizarea lui în clasele tuturor școalelor de orice categorie*, ar răspunde unei necesități imperioase. Cred inutilă o pledoarie lungă pentru a demonstra că studiul, care ne învață cum să ne păstrăm sănătatea prin măsuri profilactice și cum să ne fortificăm organismul, pentru a-l face mai refractar factorilor morbizi este cel puțin tot așa de important, ca și studiile cari încarcă creierul cu memorării inutile de date, de cifre și de formule, cari n'au nici-o conexiune cu realitățile vieții.

Popularizare

Pentru grosul publicului intelectual noțiunile cari privesc capitalul igieni sunt foarte vagi, de cele mai multe ori eronate și întotdeauna lipsite de siguranță, pe care o dă o instrucție științifică temeinică în această materie. Sunt unele cunoștințe din domeniul abstracțiunilor, fără cari omul poate să trăiască în deplină putință de dezvoltare; altele au însă un substrat, care caracterizează mai mult viața și din categoria acestora fac parte cunoștințele de igienă. Literatura medicală în sollicitudinea sa față de publicul intelectual caută să umple golurile educației sale prin noțiuni utilitare și întrucât în ultimul timp se apreciază din ce în ce mai mult valoarea capitalului uman ca factor primordial al progresului, această literatură medicală de popularizare ia un avânt considerabil. Dar dacă analizăm această producție literară, constatăm, că în felul cum se prezintă nu corăspunde necesităților reale, mai ales atunci când se adresează populației rurale, scrierile fiind de multe ori concepute într'un stil, care nu corespunde cu mentalitatea unor oameni, cari trebuie să facă adeseori eforturi pentru a silabisi un text. Țăranului trebuie să i se dea esența învățăturilor, cari privesc viața lui practică, într'o formă cât mai asimilabilă. Poliloghia teoretică nu numai că este inutilă, dar are un efect diametral opus, depărtând pe om din capul locului dela lectura unei broșuri, ce i se pare scrisă într'o limbă străină. O astfel de propagandă dă roade nule. Pericolul boalelor, cari culminează populația rurală trebuie prezentat cu maximum de concizie și într'o formă sugestivă; în mod practic vorbind, mai eficace este o carte poștală ilustrată cu un desen explicit sau o planșă colorată, decât o broșură de câteva coale de tipar. Propaganda prin broșuri își are rostul mai ales pentru cărturarii orașelor decât pentru populația rurală, a cărei educație igienică e bine să căutăm să o facem mai mult prin foi volante ilustrate și succinte. E vorba

de o colaborare între medicul popularizator și pictor.

Reglementarea reclamelor medicale

S'a făcut în Franța din inițiativa ministrului ocrotirilor sociale, Iustin Godart, și a fost determinată de avalanșa de reclame tendențioase, cari în ultimul timp inundau paginile tuturor cotidianelor, promițând efecte miraculoase prin remedii atotputernice. În primul rând s'a luat măsura ca reclama să fie însoțită de numele medicului care o face, deoarece până acum o sumă de îndrăselni șarlatanești se ascundeau în dosul anonimatului. Abuzul însă era și mai mare cu reclamele fabricantilor de droguri. Decizia franceză interzice publicarea anunțurilor, al căror fond pare a fi numai specula nu valoarea reală a produsului laudat.

Un apel

Pentruca străduințele secției medicale și biopolitice o „Asociațiunii“ să poată fi încununată de izbândă, e nevoie de colaborarea entuziastă a tuturor medicilor din Transilvania. În vederea unei strânse conlucrări rugăm pe toți confrății, să binevoiască a-și comunica adresele Secției medicale și Biopolitice a „Asociațiunii“, Clinica medicală din Cluj, pentru a putea fi ținută la curent cu lucrările întreprinse de această secție.

Dr. Aurel Voinea

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Inteligența copilului, studiu critic și experimental, de Petru Ilcuș, doctor în Filosofie, asistent universitar. Cluj, Ardealul 1925.

Cercetările de psihologie și pedagogie experimentală nu prea sunt cunoscute la noi. Cele câteva traduceri, pline de greșeli și de regulă prescurtate, n'au fost în stare să atragă atenția asupra unui curent științific, care în occident a contribuit într'o măsură enormă la refacerea vieții economice și școlare.

În privința aceasta, lucrarea d-lui P. Ilcuș umple un mare gol în literatura noastră științifică.

Cercetările psihologice, mergând mână în mână cu progresele biologiei, au atras atenția asupra adevăratei compoziții a personalității omenestii: unitatea funcțională a organismului psiho-fiziologic. Un rezultat practic al acestei constatări a fost, că s'a recunoscut enorma deosebire dintre individ și individ. Fiecare dintre noi este o unitate, care se deosebește fundamental de o altă unitate. În dezvoltarea fiecăruia conlucrează diferitele elemente ereditare și ale mediului, cari fac ca un individ să aibă aptitudini diferite de un altul.

Interesele practice pun aici cerințe radicale: Dacă aptitudinile se diferențiază dela om la om, atunci trebuie să le cunoaștem, pentruca să le putem aplica. Etica modernă impune, ca fiecare om să fie la locul său, unde se poate dezvolta mai bine, aducând atât pentru sine, cât

și pentru societate, foloasele cele mai mari.

Iată un rezultat, care se refrânge adânc asupra vieții economice.

Viața școlară trebuie să fie influențată și ea de aceste cercetări. Copilul nu numai că are aptitudini speciale, dar acestea sunt în dezvoltare. Pentru a-i îndruma dezvoltarea într-o direcție corespunzătoare, trebuie să cunoaștem aptitudinile lui și gradul lor de dezvoltare.

În această direcție este preocupat dl Ilcuș în lucrarea d-sale. În românește este întâia publicație, care se ocupă în special cu metodele de experimentare în domeniul inteligenței; ea reușește să ne dea o privire generală asupra rezultatelor realizate în acest domeniu. În cele 16 capitole tratează pe rând metodele cele mai cunoscute în psihologia experimentală. Așa: Alfred Binet, Otto Bobertag, William Stern, Walter Minkus, Alice Descoludres, Doctor Decroly și Degand, Matyas Eltes, Ernst Meumann, Hermann Ebbinghaus, Otto Lippmann, Rossolimo, Eduard Claparède, și diferiți cercetători americani, ca Termann, Goddard, etc. Apoi ne dă câteva cercetări originale, iar în ultimul capitol concluzii generale.

O recomandăm călduros tuturor, cari se ocupă în mod serios de studiul copilului.

Buletinul Comisiei istorice a României, vol. IV, cuprinde o serie de documente ale mai multor case boierești, unele privind numai economia casnică a singuraticilor familii de proprietari, altele aruncând scipiri de lumină în istoria politică a Principatelor și toate furnizând date pentru un studiu complet asupra vechiului regim economic din țările noastre române. Întaiul mănunchiu dintre aceste documente, publicat de d. *Julian Marinescu*, să referă la familia cronicarului moldovan Ion Neculce, dușorul posesitor, care scrie cu sufletul mișcat de evenimentele pe cari le expune și îngrijat de soarta poporului său copleșit de viiile unor străini hrăperei. În studiul care le premerge, d. Marinescu schițează viața lui Neculce, în linii sumare, cari sperăm că vor fi lărgite când ne va da într-o ediție definitivă cronică întreagă a acestuia, de-o importanță dublă: pentru faptele istorice ce le cuprinde și pentru stilul poetic și neaoș românesc în care sunt prezentate aceste fapte.

Țara Noastră (din 22 Nov. 1915) aduce lista a 241 de studenți „români” cari se împartășesc de ajutorul de 700,000 franci acordat de guvernul francez românilor cari vreau să-și lărgească orizonturile sufleteste în patria culturii latine, pentru ca întorși acasă să reverse peste solul insoțat al țării lor apa binecuvântată a acestei culturi, de care ne leagă originea și redesteptarea noastră națională.

Cu Franța am avut cele mai intense legături culturale, de când ne-am întors fața către civilizația apuseană. De acolo ne-au venit și multe păcate dar ne-a venit mai ales multă civilizație. Influența ei o simțim în toate instituțiile civilizației noastre moderne: pe conștiința elementară a rasei, păstrată încă în destulă vigoare, cultura franceză s'a altoit apropiindu-ne astfel, în cursul unui singur veac, de civilizația apuseană. Franța însăși își dă seamă că are o prietenă devotată în orient; își dă seama că în hotarele lărgite ale acestei prietene e nevoie de o nouă revărsare bogată de cultură latină, pentru a înlătura urmele de cul-

turi străine de pe corpul nostru și a ne îndrepta ochii tuturor spre ea. Astfel se explică dârnicia guvernului francez într'un timp când țara însăși suferă de puternice zguduiri financiare. Dar o singură privire aruncată peste numele ce or cari ar avea menirea să aducă în sufletele lor îmbelșugatele roade ale culturii franceze, își rascolește toată revolta și rușinea pentru felul cum a fost exploatat acest nobil dar. Dintre cei 241 de studenți numai aproximativ 70 sunt români, restul sunt străini, în absolută majoritate evrei. Străini cari n'au nimic cu rănilor cari ne dor aici, cari habar n'au de viitorul acestei țări, care-și înlunde desperată mâinile după cultură.

Ne zbatem aici în chinurile unei europenizări de care ne legăm norocul viitorului. Urișe greutăți economice abia permit viguroaselor elemente dela țară să străbată până la poarta universității. Iar dacă vreunul își îndreaptă ochi setoși după lumină bogată a apusului îndemururile blestemate ale unui politicianism murdar ne împedecă să-l ajutăm. Un Maiorescu odată aduna bani dela prieteni pentru a susține în străintate pe Eminescu, Slavici, Xenopol etc. totatătea nume de glorie ale renașterii noastre culturale. Guvernul de azi — căci trebuie să fie și el implicat în această chestiune — recomandă dârniciei franceze tineri dela care viitorul nostru nimic nu va câștiga. Da da! Are dreptate d. Goga, e o mare rușine aceasta și bine s'ar face dacă s'ar desoperi ițele ei.

CONCERTE

Producțiunea elevilor dela Conservator. Este o rară plăcere să urmărești linia de dezvoltare progresivă a unui artist, de orice categorie, în epoca fragedă a întâilor pași sfioși spre templul măreț al artei, în epoca înerească a căutării de sine, când lășnește mugurul personalității în fiecare om merit unei creații. Mai târziu, adeseori, vine rutina cu paleta ei învechită, care distruge spontaneitatea creației originale și uniformizează monoton varietatea firească a unor produse spirituale ce se caracterizează tocmai prin nouitatea veșnic proaspătă și viabilă a înfățișurilor.

Prin această prospătime, adesea viguroasă, a talentelor ce se formează, se caracterizează producțiunile conservatorului. Ele nu sunt un examen, care să probeze, în public, cantitatea de cunoștinți câștigate de elevi în timpul anilor de studiu și nici chiar puțința elevilor de a-și însuși maniera de model a maestrilor-profesori, căci ce câștig ar fi dacă toți elevii unei clase ar deveni niște copii cât mai autentice ale prof. respectiv, ci sunt niște prilejuri bine găsite de validitate a energiilor virtuale, care se găsesc acumulate în fiecare dintre acești slujitori ai artei.

Întăia producție a anului acestuia a întrecut așteptările noastre. Și cele mai multe promisiuni ni le dă d. *Liviu Timbus* (vioară), cunoscut publicului dela diferitele șezători artistice aranjate de societățile studențești, care stie mânu cu atăta ușurință și cu atăta siguranță arcul în creațiile greu de interpretat ale lui Saint-Saëns și stie colora cu sentiment interpretarea. Forurile competente au datoriat să-i pună la dispoziție toate mijloacele pentru a-și desăvârși studiile, de care are nevoie și cel mai puternic talent înăscut. Merită mențiune și partenerii dumnisale la „trio” lui Haydn: dra *Ghiulea* (pian) și dl *E. Lazar* (violon-

cel), precum și ceilalți pianști: dra *V. Stroia*, dra *H. Ponoran* și dl *A. Ronai*. Din secția de artă dramatică s'a distins dra *V. Luga*, cu reale calități artistice, care a declamat „Sburătorul” lui Heliade Rădulescu cu sentiment și cu mult dramatism în voce, și dra *M. Zaharia*, care a surprins publicul cu o bogăție de mijloace artistice, de voce și de gesturi, cari o fac de pe acum capabilă de a pași pe scena mai mare a Teatrului.

Producțiunile conservatorului sunt adevărate serate artistice, cari merită să fie cercetate de și mai mult public.

EXPOZIȚII

Sala Prefecturii: *Ion Isac*. Expoziția din Cluj a pictorului bănățean, *Ion Isac* s'a închis în zilele trecute. Îndestul de cercetată și apreciată de public și de presă, ea a avut un remarcabil succes, atât moral cât și material. Deși dl *Ion Isac* nu e la primele d-sale manifestări artistice, căci a mai expus cu succes la Timișoara, Oradea-Mare și București, totuși nu pare a avea o puternică și sigură tehnică proprie. Peisagiile străbătute de-un timbru într-o câmpie prea unilaterală, aduc însă fără îndoială și realizări superioare. În deosebi pline de suflet cald sunt pânzele cu vederi bănățene. De remarcat și tendința spre minatură.

În șirul rarelor noastre manifestări artistice, expoziția a meritat atenție deosebită ceace publicul i-a și acordat după cât am înțeles din numărul pânzelor reținute.

ECOURI

Presa minoritară și concertele doamnei *Veturia Ghibu*. — Despre concerte pe cari le-a dat, la Arad și la București, doamna *Veturia Ghibu* au scris în mod elogios și ziarele minoritare din acest oraș. Înregistram aici dările de seamă ale ziarelor ungurești din Arad și ale ziarelor germane și rusești din București. „Cântăreața de lieduri, D-na *Veturia Ghibu*, al căreia concert a avut loc Sâmbătă în Palatul Cultural, ar merita un studiu amănunțit, dacă spațiul îngust care ne stă la dispoziție, ne-ar permite-o aceasta. Despre cântăreața deosebit de bine înzestrată de data aceasta spunem numai atăta că vocea ei plină de simțire fi de frumusețe, ne-a făcut să ne străbatem în măsură desăvârșită de adâncimea sentimentelor exprimate în liedurile programului.” (*Aradi Közlöny* I. XI 925)

„Un frumos public a ascultat până la capăt cântarea artistei române, D-na *Veturia Ghibu*. Partea cea mai mare a programului a constat din cântece scurte de Schubert, Schumann, Dima, Wolff, Brahms, Brediceanu, etc. Artistă are o voce fină, plăcută și atrăgătoare de mezzosopran. Modul de predare e direct și are o dinamică puternică ceace a dovedit într'un mod strălucit, cu putere dramatică, în „Rugăciunea Elizabetei” de Wagner.” (*Aradi Ujság*, XI, 925)

Artistă dispune dela natură de o voce admirabilă, plină, înzestrată în tonurile de sus cu o minunată putere de modulațiune, care mai cu seamă ca finețe își caută perechea. Cântecul „Meiund ist mein” de Cornelius ni-a arătat durata vocii până la o deplină stingere într-o culminantă și puternică afecțiune. Un adevărat deliciu pentru publicul ascultător.

(*Bukarester Tagblatt*, 12. XI. 925).

FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMANALE

EXTENSIUNEA UNIVERSITARĂ

După un an de activitate a acestei asociații de cultură, formată de profesorii Universității noastre, ea este prea puțin cunoscută în întreg cuprinsul țării. Isvorită spontan din dorința idealistă, a celor dedicați prin carieră unui apostolat cultural, de a-și servi neamul cu roadele binefăcătoare ale științei lor, într-o sferă mai vastă decât aceea a unei categorii universitare, ea s'a organizat în tăcere, fără reclama pompoasă obișnuită cu astfel de prilejuri, și a lucrat tot așa ca orice instituție mare, menită unei vieți îndelungate și utilă colectivității. Presa a înregistrat singuraticile conferințe, ținute în diferitele orașe ale Ardealului, ca niște simple fapte diverse, fără a aprecia în ansamblu așa cum se cuvine aceeaș cheltuire de energie pentru un scop atât de frumos.

În pragul unui nou an de activitate, d. prof. Virgil I. Bărbat, părintele ideologic al organizației și președintele ei, a simțit nevoia unei justificări în fața publicului clujan. Și a explicat rostul Extensiunilor Universitare, cari se bucură de atâta vază în țările anglo-saxone, unde un apărut mai întâi.

Universitatea, ca o instituție modernă de cultură, s'a înființat cu scopul de a servi comunitatea. Tendința omului modern de a se apropia de lumea dată, pentru a pune stăpânire asupra ei, a dat naștere Universității, care este instrumentul acestei tendințe. La un moment dat se părea însă că Universitatea își poate afla un scop în sine, îndepărtându-se de scopul inițial, format de ideea de servire a unei comunități date. Atunci a apărut Extensiunea Universitară, care înseamnă întoarcerea la această idee de serviciu — întoarcerea la popor. O prelungire a Universității în masa poporului, pentru a-l pregăti la înțelegerea și iubirea științei, obiectul propriu al Universității, de binefacerile căreia trebuie să se buzure întreagă colectivitatea. Definind astfel rostul Asociației condusă de domniasa, d. prof. Bărbat a oferit în același timp un program de muncă, pe care l-ar putea îmbrățișa și celelalte Universități din țară.

Extensiunea Universitară din Cluj a întins dela început mână frățescă Astei dela Sibiu, care cu forțe mai modeste, însă mai numeroase, servește același scop de mai bine de șase decenii. Aici în Ardeal o astfel de organizație a putut găsi în activitatea Astei începutul unei tradiții și de

aceea ea s'a înrădăcinat așa de curând, ca sămânța bună aruncată în pământ gras. Și astfel, mai mult decât prin agitațiile grandilocvente și așa de sărace în rezultate reale ale unei alte categorii de savanți ai neamului nostru, se pregătește poporul pentru o viață de superioară civilizație, care trebuie să vină!

HORIA TRANDAFIR

Redacționale — La rubrica discuțiilor literare vor apărea cu regularitate articolele distinsului publicist D. Tomescu; revenit la vechile sale indeletniciri literare. D. Tomescu a susținut și înainte de răboiu colaborări la revistele ardelene. Publicul nostru va urmări cu interes vii paginile dsale prețioase de critică literară.

— Cu toatecă în afară de program, din ceasul dintău al apariției am crezut că este o datorie a noastră să avem dări de seamă despre creațiunile literare; ba o bună parte din cititori ne cer și mai multe părți atractive, de literatură pură chiar. Pentru a da curs acestor dorințe ne-am hotărât ca deocamdată la sărbători să dăm supliment literare. Scriitorii cari vor să colaboreze cu literatură pură la numărul nostru de Crăciun, sunt rugați a ne trimite manuscrisele până la 12 decembrie.

— Pentru a putea să apară nefragmentate articolele dlor V. Bogrea și P. Sergescu, dăm și de data aceasta număr dublu.

Prea mărirea lui Mihai-Vodă. — Astra noastră culturală are grija pioasă de a preamări pe marele și viteazul vovod cere a adunat înainte cu 326 ani toate țările române sub sceptrul său. În zilele de 14 și 15 Noembrie a aranjat serbarea sfintirei Troițe așezată pe Movila lui Mihai la Șelimbăr lângă Sibiu, cu participarea ministrului cultelor și artelor care a împărțit decorații unor membri ai Comitetului central al Astei. Asemenea troițe se vor așeza în viitor la Mirislău, Guruslău și Turda, pentru care scop ministrul cultelor și artelor d. Al. Lapedat a destinat o sumă de 100.000 lei.

† **Dr Gheorghe Vilt.** — A murit pe neașteptate dr Gheorghe Vilt, fost revisor și inspector școlar în Cluj. Răposatul a fost un om de caracter, o inimă bună și generoasă, un bărbat de pregătire, pricepere și devotament al școlii, încât lasă regrete unanime pe urma sa. Prietenii săi abia se pot desobișnui de a nu mai avea în societate pe acest om de omenie, de bun simț, foarte simpatic și veșnic cu zâmbetul înflorit pe buze. Pentru francheța și bunătațea sa sufletească ne luăm și noi rămas bun prin aceste rânduri, strângându-ni-se inima de durere. Școala și societatea sunt deopotrivă de îndoliate prin moartea sa.

B. Brănișteanu. — Cine nu citește cu plăcere articolele pline de cumpăt și știință ale d-lui B. Brănișteanu aproape zilnic în marile cotidiane bucureștene *Adevărul* și *Dimineața*? Dsa și-a serbat acum câteva zile 30 ani de activitate ziaristică neîntreruptă la *Adevărul*. Se distinge printr'un spirit fin, ponderat și cultură deosebită. Întău de toate d. Brănișteanu este unul dintre puținii gazetari inițiați în probleme economice și financiare. Cunoaște în mod aprofundat problema muncitorească. În genere s'ar pu-

tea spune că d. Brănișteanu a trecut pela toate rubricile. N'a rămas strein nici de preocupările științifice și literare. Făcuse din *Dimineața* într-o vreme o foale de bogată informație literară. Aducem aminte de toate aceste, în ziua când un gazetar de talent are dreptul să priviască mulțumit la activitatea-i trecută atât de prodigioasă.

Henri Barbusse în România. — Romanțierul umanitarist, impresionat de veștile unor cruzimi ce s'ar întâmpla în România de pe urma răscoalei dela Tatar-Bunar, s'a hotărât să ne cerceteze. În țară a procedat loial: o făcut vizite factorilor răspunzători și a fost servit foarte culant și binevoitor de ministrii externe și internelelor. O participat apoi la procesul dela Chișinău pentru a se documenta asupra represaliilor groaznice despre cari se amintea în protestul celebru semnat și de Barbusse. Suntem de părere, că ministrii români au procedat foarte înțeleptește ajutând lămurirea lui Barbusse. Credem că ziarele conservatoare bucureștene fac excese neîngăduite, când protestează contra culanței ministrilor ori contra venirei însăși a lui Babusse în țară la noi. Să fim drepti: cât de necunoscute ar fi fost suferințele noastre dacă n'ar fi venit pe aici un Scotus Viator care a însăngerat inima unguirilor și le-a înfrânt sălbătăcia denunțând lumii teroarea electorală ungurească? Să fim consecvenți: d. Barbusse are tot dreptul să se dumiriască și avem speranță, că dsa va fi drept și ne va lua apărarea dacă o merităm. Dacă am fi avut altă atitudine, și de pildă i-am fi interzis intrarea în țară, toată lumea a fi fost în drept să creadă că suntem cu musca pe căciulă și ne temem de adevăr!

Afaceri și cultură. — Am salutat cu bucurie acum câteva luni schimbarea produsă la revista „*Universul literar*” prin trecerea ei sub direcția dlui N. Iorga. Vedeam în această schimbare o desmințire dată de direcția întreprinderii „*Universul*” acelor cari au susținut că preocupările culturale nu intră în programul ziarelor ei. Ne ziceam: dacă „*Universul*” este un ziar prea puțin cultural, cel puțin „*Universul literar*” va însemna de acum un aport important pentru cultura ce trebuie răspândită în cercuri cât mai largi. Ne gândeam chiar că la un moment dat „*Universul literar*” va deveni un supliment al ziarului politic, în sensul că va înceta a se desface aparte și va intra ca parte întregitoare a numărului de dumineca. Nu credem că este cineva care să conteste că ar fi fost un pas fericit dacă *Universul literar* s'ar fi tipărit într'un număr de exemplare egal cu al „*Universului*” politic. Dar se vede că ne-am făcut numai iluzii despre sacrificiile de cari ar fi fost capabilă o asemenea întreprindere de presă. În loc de schimbarea așteptată de noi, veni alta: retragere dlui N. Iorga, pe motivul că i-s'a pus în vedere că „*Universul literar*” în urma orientării noi, pierde cititorii. Ca să împaci afacerile cu cultura, trebuie să fii nu numai om de afaceri, ci și un spirit distins, animat de idealuri frumoase pentru poporul tău.

DR AUREL NEGUȘ
avocat, București Calea Victoriei 190

Bugetul pe 1926 în stârșit proiectul de buget pe 1926 a fost depus. El poate fi analizat. Bugetul veniturilor și cheltuielilor se ridică în acest an la 38.483.000 lei, din care 28.250.000.000 bugetul administrației Statului și 10.233.000.000 bugetul căilor ferate. Deși bugetul a atins această înaltă cifră, superioară tuturor celor de până acum, ea nu reprezintă însă nici bugetul din 1921—22 a dlui N. Titulescu, de 10 miliarde. Fiindcă, socotind că la acea dată leul hârtie valora 0.1166 lei aur iar astăzi valorează 0,0235, bugetul Titulescu de atunci de 10 miliarde reprezintă astăzi 4.617.000.000, deci cu 11.124.000.000 mai mult de cât bugetul Vințilă Brăteanu din 1926. Această sumă de 11 miliarde reprezintă tocmai ce ar trebui să se dea funcționarilor mai mult, pentru a ajunge la situația, nici aceea prea strălucită, din 1921.

Totalul cheltuielilor se ridică fără căile ferate scoase din bugetul Statului, la 23.911.729.000 lei. Prin urmare bugetul are plăcerea să marcheze un excedent de 4 miliarde 399 milioane lei, din acesta 1 miliard 300 mil. se rezervă pentru deschiștere de credite și 3 miliarde se dau ca spor funcționarilor. De fapt nu este niciun excedent fiindcă acele 3 miliarde trebuiau dela început trecut în creditele ministerelor. Ba este un deficit fiindcă nu s-a trecut între cheltuieli salariile care trebuiau să fie plătite, omeniește necesare pentru viață. Pentru înșelarea aparentelor dl ministru Vințilă Brăteanu mai făgăduiește un miliard pentru 1 Iulie 1926. Acest spor nu este în legătura cu bugetul din 1926, ci cu excedentul bugetului din 1925. Excedentul este aleatoriu, precum aleatorie este și prezența dsa la ministerul de finanțe. Multe se pot schimba până la 1 Iulie 1926. Dacă vine alt guvern, oricare ar fi el, o datorie sfântă și de onoare a lui va fi de a da funcționarilor un salariu cu care să poată trăi, corespunzător scumpetei și deprecierei monedei noastre. Cu cărpeli, cu sporuri calculate cu înșelătorie în birourile ministerelor, dl Vințilă Brăteanu deabia ar ajunge în Iulie 1927 la 40% din lefurile de dinainte de război. Dar dsa se mângâie că li deprime pe funcționari cu încetul la bine, mai mult încă face și socoteli glumețe. În ipoteza că dă 3 miliarde la 1 Ianuarie 1926 pentru un an întreg și 1 miliard la 1 Iulie 1926 pe jumătate an, dsa socotește că a sporit salariile cu 5 miliarde și agită această cifră parcă ar fi dat-o în realitate.

Veniturile sunt sporite cu 1.300.000.000 lei, și anume 400.000.000 lei din urcarea taxelor pentru timbre și înregistrare — mai curând întinderea taxelor mai mari pe care de 4 ani le plătește Ardealul, mai asuprit ca Vechiul Regat, asupra întregii țări — 400.000.000 lei din urcarea tarifului poștal și 500.000.000 din urcarea la produsele Regiei monopolurilor. Iar un cuvânt taxe care lovesc în primul rând pe cei mulți, nimic contra bogătaşilor, contra celor care câștigă mult, contra tuturor profiturilor.

Cheltuielile sunt sporit față de cele din anul trecut cu 1.784.000.000 lei, din care o parte merge la armată. Amintirea datoriei publice e însă sporită cu un miliard, se ajunge astfel la 4.650.000.000 lei. De asemenea, cei 1.300.000.000 lei prevăzută ca fond pentru deschideri de credite, încă sunt rezervate pentru regularea da-

torilor interaliate. Plătim datorii deci de circa 5 miliarde anual.

Invățământul ucenicilor. În Ardeal, obligativitatea ucenicilor de a urma școale industriale este fixată prin lege Școalele de ucenici au finit cursuri după cele mai bune reguli didactice: ziua dela 5 la 7. Patronii evident nu au fost mulțumiți, fiindcă nu pot exploata destul pe ucenici, și peste munți această obligativitate nu există din care cauză orele sunt fixate dela 7 la 8. Cer și patronii ardeleni acest avantaj, și în acest sens au făcut un memoriu pe care l-au înaintat Inspectoratului Muncii. Suntem siguri că memoriul lor nu va avea nici o urmă, fiindcă dreptatea este de partea școalelor de ucenici. Numai orele de zi garantează o bună frecvență o bună pricepere a materiilor predate și o bună dispoziție pentru învățatură. Orele de curs seara sooresc în chip nedrept, pentru ucenici, orele de muncă pe zi, ei sunt oboziți, mintea lor nu prinde, și umbliarea pe străzi noaptea scapă supraveghierii și a școalei, și a părinților și a patronilor.

Criza comerțului. Criza comerțului exterior se vedește prin deficitul bugetar la impozitele vamale, și prin ridicarea valurilor streine. De două ori lovii deci, deficit bugetar și căderea leului.

Criza comerțului interior se dovedește prin numeroasele polițe protestate, moratorii, falimente, desfaceri, și a stagnărilor de tot soiul. Cauzele sunt limpezi Pentru a exista comerțul trebuie să existe bani. Producătorii n-au bani fiind că sunt împedicați să producă. Cel mai mare consumator în țara noastră: țărănul e lipsit de bani nu poate produce, nu poate câștiga, deci e nevoit să-și restrângă consumul. Funcționari cu lefuri de foamete, nu pot face față nici cheltuielilor pentru alimentele strict necesare. Toate categoriile de consumatori pe rând luate, din lipsă de bani au redus consumul. Dar reducerea consumului, a dus la lipsa tranzacțiilor, la stagnarea comerțului, și cum cheltuielile de administrație continuă să se facă, chiar dacă nu sunt vânzări comerțul este în deplină criză.

Care este soluția? Ridicarea tuturor măsurilor cari stănesc producția și sporirea ei în cea mai mare măsură. Activarea

exportului prin suprimarea taxelor vamale și înlesniri de legături comerciale Normalizarea vieții și plata funcționarilor în chip cuvincios. Stabilizarea monedei și alcătuirea unui buget sincer.

O politică mare, pe care nu o vād împede anunțată de nici un partid.

Descentralizarea administrativă. În aplicarea legii de organizare a administrației se trec în sarcina județelor și comunelor o sumă de servicii cari gravează cu mult bugetul acestora. Statul prevede din bugetul său 400.000.000 lei pentru fondul comunal și județean, dar aceste 400 milioane nu vor ajunge pentru toate cheltuielile. Și atunci vor veni noi impozite comunale și județene, în unele orașe aceste impozite au trecut orce limită. Și ele vor fi sporite încă. Cu comisiile interimare numite cu consilieri fără răspundere, ne alesi, suntem în măsură de a fi în fața tuturor surprizelor. Cheltuielile nesabuite sunt primul efect al dansurilor milioanei din bugetul tuturor comunelor.

Am dori să știm dacă e adevărat. Dar ni se spune că primăria orașului Cluj, care are o serie de trăsuri frumoase și un grajd cu cai admirabili, a cumpărat trei automobile. Și ni se mai spune că aceste trei automobile au costat 2000.000 lei. Este suma prea mare pentru puține noastre de plată. Dar și așa trei automobile nu pot costa 2 mil. lei. Automobilele primite au fost cam scump plătite Desigur că Primăria ne fiind în curent cu prețul automobilelor a fost înșelată de negustori. O anchetă ș'apoi un proces sunt de datorit. În această afacere nu se poate să nu fie condamnat cineva.

Mersul Căilor ferate. De când au devenit autonome, se vede de bucurie, căile fer te merg din ciocnire în ciocnire, din deraiere în deraiere. Personalul beat lipsește de la dătorie. Mașinele și vagoanele se deterioează cu sutele. Unde vom ajunge? Călea ferată va fi fiind autonomă, dar înainte de a fi autonomă și de a face ce-i place, este un serviciu public, și e un factor important în economia țării. Ar fi bine ca să se mai gândească și la răspunderi și cei din truntea administrației, ne-am săturat să vedem dați ca vinovați, numai acari, frânari, sau impiegați inferiori.

Deia administrația revistei

Incepând cu numărul de față abonații noștri primesc revista sub număr nou. Am înșoit adresele tipărindu-le pentru mai mulți ani înainte.

Rugăm ca orice schimbare de domiciliu sau de altă natură s'ar produce în adresă, să ni se comunice numai de cât arătându-se numărul fâșiei și localitatea de unde ni se scrie.

Reimprimarea adreselor și introducerea noilor registre pentru o evidență cât mai precisă în vederea servirea imediată a cererilor ce ni se prezintă, ne-a pricinuit mare cheltuială de bani și multă risipă de timp. Personalul administrației noastre s'a mărit pentru a face față nevoilor înmulțite, deodată cu sporul mare de abonamente și de agende din ultimul timp.

Vom face toate eforturile pentru o administrare perfectă, cu singura condiție ca fiecare abonat să-și plătiască înainte abonamentul pe cel puțin 1/2 an.

În acest chip Societatea de mâine va putea în mod și mai intens să se facă folositoare mulțimei cititorilor

Administrația revistei

SOCIETATEA DE MÂINE

Adresa abonatului:

„LEBEDA“ S. A.
IN CLUJ, STR. IAȘILOR Nr. 14.

Prima fabrică română de
PLAPOME, saltele, vestminte de pat,
vată și pentru prelucrare de pene aran-
jată cu curent electric.

Magazin de candelabre pt. Ardeal S. A.

CLUJ, CAL. REG. FERDINAND 11.

**Mare depozit de lămpi
și material electric!**

VÂNZARE EN-GROS ȘI EN-DETAIL

Magazin de încălțăminte

PETRE S. BACIU

București, Strada Academiei No. 16.

Se găsesc gata și comanda
se efectuează prompt.

Intreprinderile Forestiere Române

SOCIETATE ANONIMĂ

Capital Social și Rezerve Lei 70,000.000

SEDIUL:

Cluj, Calea Regele Ferdinand No. 36.

UZINELE:

Valea-Drăganului gara Poieni, Coșnea gara Trotuș,
Leșnic halta Veșel, Cloșani.

Adresa telegrafică: „FORESTIERA“ Telefon 11-50
Desfacerea mărfurilor se face prin Rezent. Generală

„COMERTUL LEMNULUI“ S. A.

Cluj, Regele Ferdinand No. 38.

Adresa telegr.: „COLE“ — Telefon 11-50

ARONSON

Mare casă de **expediție** și
transport, cu legăturile cele
mai sigure în țară și străinătate
Firmă veche de perfectă încredere

BRAȘOV, Piața Libertății

(casa veche a Sfatului orășenesc)

GROMEN & HERBERT

CLUJ

Calea Regele Ferdinand No. 13.

Depozitul fabricii proprii!

Stofă de reverenți pentru preoții!

S'a început sezonul de toamnă și durează cât tine stocul!

Stofă de lână pt. costum bărb. à 1 m	L 350
Stofă de lână p. cal. cost. bărb. à 1 m	L 380
Stofă de pardesiu bărbătesc à m	L 690
Covor fugător . . . . . à 1 m	L 48

ASTRA

Prima Fabrică Română de Vagoane
și Motoare S. A.

Licența exclusivă de fabricațiune în România-
Mare pentru cazane moderne cu înaltă tensiune

Cazane secționale
sistem Gefia

pentru presiune de regim până la 32 Atm.

Pentru oferte a se adresa Direcțiunei Generale:
București, Str. Lascar Cătărgiu 11.

Adresa telegrafică: Vagonastra

Scrisori: Căsuța poștală 136

sau Direcțiunei fabricelor din Arad